

Veszprémi középkori sírkőtöredékek

(A BAKONYI MÚZEUM KÖTÁRÁNAK
ISMERTETÉSE II.)

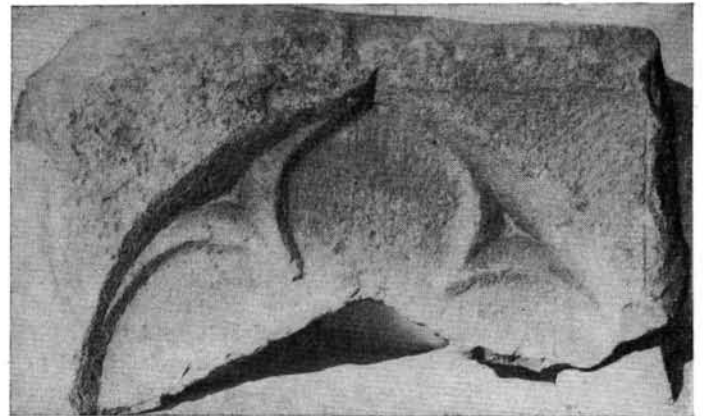
A Szt. György-kápolna feltárásáig, illetve a feltárások eredményeinek közzétételéig egyetlen veszprémi vonatkozású középkori síremlék sem szerepelt a szakirodalomban, eltekintve attól a Makrancon előkerült emléktáblától, amelyre már Pray György felhívta a figyelmet a XVIII. században.¹ Vetési Albert síremlékének a kápolnában megtalált töredékei tehát éppúgy az első adatokat szolgáltatták a veszprémi sírkőplasztika megismeréséhez, ahogyan az itt lefolyt ásatás nyújtotta az első hiteles régészeti megfigyeléseket a székesegyház környékének építéstörténeti periodizációjához.² Ez a párhuzam azonban más szempontból is érvényes: minthogy a székesegyház építéstörténetének tisztázásához számos korábbi adat és régebben előkerült köemlék feldolgozásával juthattunk közelebb,³ ugyanúgy a sírkőplasztika bővebb megismerését is akkor érhetjük el, ha figyelembe vesszük azt a néhány régebben előkerült töredéket, amely eddig a kutatók figyelmét elkerülve lappangott a múzeum kőtárában. Dolgozatunkban igyekszünk majd bizonyítani, hogy ezeknek a feldolgozása megéri a fáradságot, annak ellenére, hogy egyikük sem maradt ránk olyan viszonylagos épségben, mint a Vetési-sírkő.⁴

Valamennyi töredékünk a veszprémi várból származtatható, ami azt valószínűsíti, hogy elsősorban a székesegyházból és kápolnáiból kerültek ki. A középkori sírkőszobrászat műfaji elkülönülése indokolja, hogy ne a székesegyház építéstörténetével összefüggésben, hanem önálló dolgozatban tárgyaljuk őket. A továbbiakban a töredékeket és a velük kapcsolatos kérdéseket nagyjából időrendi sorrendben fogjuk ismertetni.

A legkorábbra tehető emlékünknél a 72. számú faragvány (1. kép).⁵ Ez valószínűleg azonos azzal a töredékkel, amelyet Ádám Iván szerint 1910-ben ta-

láltak a Szentháromság téren. Ádám a következő leírást adja a kőről: „...egy igen csinos lóherelevélű kőfaragmányt találtunk. Az ékítmény korát a számárhát alkalmazása jelöli.”⁶ A múzeumban őrzött kő előlapján valóban egy háromkaréj-motívummal kitöltött csúcsív záradéka látható, amelynek szárai számárhátívyszerűen kihegyesedő csúcsban futnak össze. Ezt a kő külső síkjába rézsús profillal metsződő díszítményt egyszerű, derékszögű vésett vonalkeret veszi körül, amely valamivel lejjebb szemmel láthatóan beolvadt a csúcsív folytatását képező függőleges szárukba. A keret és a kő erősen kicsorbult széle között keskeny, sima sáv húzódik. A kő oldal- és hátlapjain határozott faragásnyomok, előlapján pedig kopásnyomok nem észlelhetők.

A díszítésnek ez a megoldása arra vall, hogy a faragvány eredetileg nagyobb kiterjedésű padló- vagy falsíkba volt beágyazva. Ha az előbbi lehetőség mellett döntünk, akkor sírkőre, ha az utóbbi mellett, akkor valamilyen kiemelt jelentőségű, a szerkezettől független faldekorációra kell gondolnunk. Inkább az utóbbi megoldás mellett szólna az, hogy a töredéken semmiféle jellegzetes sírkőplasztikai részlet (kőírat, kereszt, címer, vagy figurális ábrázolás) nyomai nem láthatók. Tekintetbe kell azonban vennünk azt is,

1. A 72. számú kőfaragványtöredék

1. Werksteinfragment N° 72.

1. Fragment de pierre sculptée n° 72.

1. Фрагмент каменной резьбы № 72.

2. A 74. sz. vörösmárvány sírkőtöredék
 2. Bruchstück eines Grabsteines aus rotem Marmor N° 74.
 2. Fragment de la pierre tombale en marbre rouge, n° 74.
 2. Фрагмент надмогильного камня из красного мрамора № 74.

hogy korai sírköveinkről a körirat és a figurális ábrázolás legtöbbször hiányzik, a címer és a kereszt pedig olyan helyzetben is elképzelhetők, hogy a kő fennmaradt részletén nem feltétlenül kell jelentkezniük. Ehhez járul az, hogy faragványunk méretei (jelenlegi teljes szélessége 85, vastagsága kb. 20 cm) inkább síremlékre vallanak, és feltételezhető egykori alakja is — a ránk maradt részlet bizonyára egy hosszanti irányban elnyúló mélyített mező részsűs profilú keretelésének záradékát alkotta — a síremlék-formátumhoz állhatott közel.

Faragványunkat tehát — ha némi bizonytalanság árán is — síremléktöredéknek határozhatjuk meg, és ha meghatározásunk helyes, akkor egyúttal azt is megállapíthatjuk, hogy a 72. sz. a veszprémi sírkőplasztika jelenleg ismert legkorábbi emléke. Korai keletkezése mellett szól már az is, hogy hiányzik róla a körirat, de ezt valószínűsíti a felhasznált kőanyag (vörösesbarna, kavicsocs szerkezetű homokkő), valamint a csúcsív formája is.⁷ A vörösmárvány alkalmazása és a halott személyének körirattal való megjelölése nagyjából egyidőben (a XIV. század utolsó harmadában) vált általánossá a magyarországi sírkőplasztikában. Töredékünket tehát a XIV. századra — és pedig bizonyos valószínűséggel a század első kétharmadára — kell kelteznünk.

A többi ránkmaradt sírkőtöredék már kivétel nélkül a későközépkor sírkőplasztikájának jellegzetes anyagából, vörösmárványból készült. Ezek közül

kettő időben inkább az előző faragvány keletkezéséhez esik közel, további három pedig jóval később, a XV. sz. második felében, vagy a következő elején készült.

A 74. számú faragvány (2. kép) — szerencsés módon — oly részleteket őrzött meg számunkra, amelyeknek alapján az egykori sírkő viszonylag jól meghatározható. A tompaszögben megtört sarok alapján megállapíthatjuk, hogy sírkövünk formája olyan téglalap volt, amelynek egyik végén a két sarok ferdén lemetszették, és így trapézszerűen összeszűkülő lezárással látták el. A széles, minuszkulás felülettel ellátott, egyébként sima szegélyhez domború-homorú átmenettel csatlakozó képmezőben fennmaradt kettős, bojtos párnacsücsök egyrészt azt bizonyítja, hogy a kövön a halott domborműves alakja volt kifaragva, másrészt pedig azt, hogy az említett trapézszerű lezárás a sírkő felső végén volt, tehát a fej környékének kiemelésére szolgált.

A körirat fennmaradt részlete, sajnos, nem alkalmas arra, hogy a kő keletkezésére vonatkozólag következtetéseket vonjunk le belőle, minthogy néhány egyértelműen olvasható betűjét nem tudjuk értelmes szavakká kiegészíteni. Mindössze annyit tudunk megállapítani, hogy a szöveg a saroktól jobbra kezdődött, és attól balra végződött.

A datálás problémájának megoldását tehát más úton kell megkísérelnünk. A veszprémi töredék keletkezéséhez elsősorban a lesarkított sírkőtípus elterjedésének vizsgálata nyújthat támpontokat. Ez a típus gótlus sírkőplasztikai anyagunkban eléggé gyakran előfordul mind alakos, mind pedig egyszerűbb megoldású (címeres vagy egyéb ábrázolásos) síremlékek esetében.

Az alakos faragványok közül ki kell emelnünk Sifridus pannonhalmi apát (†1365) sírkövét,⁸ valamint azt a székesfehérvári töredéket, amely Dercsényi Dezső megállapítása szerint Nagy Lajos síremlékéhez tartozhatott (ez valószínűleg baldachinnal ellátott tumba volt), és a király domborműves alakjának torzóját őrizte meg számunkra.⁹ Mindkét kő a XIV. század második feléből származik tehát. Ennél valamivel későbbi György argesi püspök pécsi síremléke, amelyen 1400-as évszám áll.¹⁰

Egy negyedik, hasonló megoldású figurális sírkő töredékein a halott nevén kívül (Borbála), csak néhány hajfűrt és egy mondatszalg részletei láthatók.¹¹ Ezt az emléket Horváth Henrik — hivatkozva rokonságára a Stibor-síremlékkel és a Vármúzeum Chatillon-címeres töredékével — a XV. század 30-as vagy 40-es éveire keltezte, és a budai domonkos műhely alkotásának tekintette.¹² Ezt az elképzelést valószínűleg arra építette, hogy a Borbála-sírkő hajfűrtjei bizonyos fokig hasonlítanak a Stibor-síremlék hajkezeléséhez. Véleményünk szerint azonban ez a

ceskely részlet semmiféle közelebbi meghatározást nem tesz lehetővé, és Horváth Henrik megállapításának helyességét annál is inkább kétségbe kell vonnunk, mert a kő többi részletei teljesen eltérőek a két analógiaként felhozott faragvány megoldásától. A legfeltűnőbb a betűtípus eltérése: a Borbála-sírkövön ék alakban vésett majuszkulákat találunk, a Chatillon-címeres töredéken¹³ viszont minuszkulákat, amelyek faragástechnikailag is eltérő megoldásúak: a betűk sima felülete a kő külső síkjával egyezik, és a közöttük levő negatív formák kivésésével alkotta meg a mester a hátteret. Aligha tartjuk valószínűnek, hogy ugyanabban az időben, egyazon műhelyen belül két ennyire eltérő betűtípust alkalmaztak volna, különösen azért, mert a Borbála-sírkő kiképzése egészben véve is más faragástechnikai eljárást feltételez, mint a másik kettőé. A Chatillon-címeres töredéken ugyanis a feliratos szegély enyhén kiemelkedik, és a szöveget kívül-belül keskeny sima sávok szegélyezik, míg a Borbála-sírkövön a szöveges rész egy síkban marad a képmezővel, és egy-egy vésett vonal választja el a kő belső részétől és peremétől.¹⁴ Az utóbbi megoldásra éppen Budán találjuk meg a legjobb párhuzamokat. Ilyen például János királyi festő (†1371) sírköve,¹⁵ ahol azonban eltérést jelent a minuszkulás betűtípus, továbbá az, hogy az „ábrázolás” (a művész-címer) visszamélyített síkban helyezkedik el, míg a Borbála-síremléken az alak és a mondatzsalag *kiemelkedik* az alapsíkból. Az utóbbi részletek vonatkozásában még közelebb áll faragványunkhoz az a Margitszigeten talált sírkőtöredék, amelynek címerképét a budai Partsch-családdal szokták összefüggésbe hozni.¹⁶ Ezen — amellett, hogy a képmező alapsíkja a körirat síkjával megegyezik, és az utóbbit kettős vésett vonal keret fogja közre — megtaláljuk az ék alakban vésett majuszkulákat, és az alapsíkból kidomborodó címerképet is, ami azt jelenti, hogy a síremlék mestere ugyanazt a faragástechnikai megoldást alkalmazta, mint a Borbála-sírkőé. Ez még akkor is lényeges egyezést jelent, ha tekintetbe vesszük, hogy a két töredéken alkalmazott betűtípusok nem teljesen azonosak, és lehetséges, hogy a plasztikai stílus tekintetében is voltak eltérések.

A margitszigeti töredéket Horváth Henrik egyszer a XIV. század elejére, másszor a közepére datálta.¹⁷ Mint-hogy a János-sírkő dátuma sem sokkal későbbi ennél, ebben lényegében nincs is okunk kételkedni. Számunkra ennyi is elég ahhoz, hogy a Borbála-sírkő Horváth Henrik-féle datálását tévesnek minősítsük és az elmondottak alapján inkább a XIV. századi keltezés mellett fogadjunk állást.

Az eddig említett párhuzamok tehát elég világosan mutatják, hogy a lesarkított sírkőtípus figurális ábrázolással ellátott példányai többnyire a XIV. században keletkeztek, bár egyes esetekben a XV. század elején is létrejöhettek. Mielőtt azonban végleges következtetést vonnánk le, vizsgáljuk meg a típusunkba tartozó egyszerűbb, csupán címerképpel ellátott síremlékeket is.

Ezek datálása rendszerint problematikusabb, mint a figurális faragványoké, mégis legnagyobb részt a XIV. századra keltezhetők. Így pl. Abel festő budai sírköveinek töredéke (XIV. század közepe),¹⁸ egy székesfehérvári töredék 1373-as évszámmal,¹⁹ és Nagy László felsőággyi sírköve, amelynek évszáma (1332) ugyan kétes hitelű, de XIV. századi eredete a majuszkulás felirat és a kőanyag (trachit) alapján meglehetősen valószínű.²⁰ Feltehetően XIV. századi az a budai majuszkulás feliratú kecskés címeres sírkő is, amelyet még Römer tett közé, megjegyezvén, hogy azt a Hunyadiak idejénél korábbinak tartja,²¹ valamint a Nemzeti Múzeum egyik ismeretlen lelőhelyről

származó töredéke, amelyen egy meglehetősen kezdetleges ábrázolás mellett ismét az ék alakban vésett majuszkula és az egyszerű vonal keret bukkan fel (anyaga mészkő).²²

A típus zömmel XIV. századi előfordulását tehát a nem tigurális kiképzésű sírlapok is igazolják. Mégsem állítjuk azonban, hogy kizárólag ebben a korszakban jöttek létre lesarkított végződésű sírkövek; Márton mester és felesége, Margit, Tatán őrzött síremléke, amelyen 1492-es évszám olvasható,²³ azt bizonyítja, hogy ezt a megoldást — ha szórványosan is — egészen a XV. század végéig alkalmazták.

Visszatérve a veszprémi töredékre, megállapíthatjuk tehát, hogy elég nagy valószínűséggel a XIV. századra keltezhető, méghozzá inkább a század utolsó harmadára, mert ez az az időszak, amikor a minuszkulás betűtípus síremlékeinken gyakorivá válik. Bizonyos fokig természetesen lehetséges az is, hogy töredékünk egyike a típus szórványos későbbi előfordulásainak, minthogy azonban kifejezetten későbbi időre utaló részlet nem látható rajta, nincs okunk a korábbi keltezés helyességében kételkedni.

Minthogy XIV. századi világi síremlékeinken alapos ábrázolás még egyáltalán nem, vagy legalábbis igen ritkán fordul elő,²⁴ és töredékünk a székesegyház közvetlen közelében, a szentély északi oldalán került elő,²⁵ arra kell gondolnunk, hogy a kő valamelyik veszprémi püspök (esetleg más magasrangú egyházi férfi) síremlékének maradványa. Veszprém-től tehát nagyjából ugyanabban az időpontban tűntek fel a figurális főpapi sírkövek, mint az ország más vidékein.

Ehhez a faragványhoz kapcsolódva kell megemlítenünk a 75. számú kis vörösmárvány töredéket is (3. kép), amelyen ékalakban vésett minuszkulákból álló felirat részlete látható; a feliratot a külső oldalon vésett vonal keret kíséri, belül pedig a törésmentes profillal visszamélyülő képmező széléig kinyúló domborműves ábrázolás csekély nyomain figyelhető meg. A töredék részletei (a betűtípus, valamint a képmezőt és a szegélyt összekötő profil) és anyaga nagyjából megegyeznek a 74. szám alattival; ehhez járul még az, hogy a szegély teljes szélessége mindkét töredéken egyforma (18,5—19 cm). Az egyezések alapján arra kellene gondolnunk, hogy a két töredék eredetileg egyetlen sírkőhöz tartozott, ezt azonban kétség teszi a vésett vonal keret megjelenése a 75. számú darabon, aminek következtében itt a betűk is jóval kisebbek (a 75. számúnál a legnagyobb betűméret 9,3 a 74-nél pedig 13 cm). Természetesen ez sem jelenti feltétlenül azt, hogy a két töredék nem egy kőhöz tartozott, hiszen elképzelhető az is, hogy a vonal keret csak a sírkő egyik oldalán húzódott végig. Ez annál is inkább lehetséges, mert arra, hogy a betűk azonos méretűek legyenek, a 74. számú darabnál sem fordítottak túlzottan nagy gondot. A

3. A 75. sz. vörösmárvány sírkőtöredék
 3. Bruchstück eines Grabsteines aus rotem Marmor N° 75.
 3. Fragment de la pierre tombale en marbre rouge, n° 75.
 3. Фрагмент надмогильного камня из красного мрамора № 75.

dőzetű szegélyének egy darabkája is fennmaradt a kövön.

A redőzet meglehetősen lágy, de plasztikailag igen erőteljes és ünnepélyesen súlyos. A koncentrikus ritmusú, de aszimmetrikusan elhelyezkedő, közép fele elvékonyodva kiöblösödő redők a súlyos textília laza esését érzékeltetik; a casula felülete és redővonalai törésmentesen hullámszerű. A redők közeit enyhén domborodó, lankás átmenetet képező mellékredők töltik ki. A casula középső, homogén részétől világosan elhatárolódnak a kétfelől rányúló szegélyek, amelyek lazán követik a redőzet hullámszerűségét. A szegélyek peremének síkja enyhén kiemelkedik, és határozott töréssel válik el az alatta levő rétegtől. A redőzet lágy, hullámszerű megfogalmazása érződik a manipulus töredékesen fennmaradt rojtos végződésén is.

A columnán, valamint a manipulus és az oldalsó részek szegélyein azonos típusú, de eltérő motívumokkal ellátott díszítő sávok húzódnak végig. A díszítő sávok nem emelkednek ki a textília síkjából; a geometrikus motívumokat finoman vésett, egyenes vonalak adják. A sávokat a mester ugyanilyen vonalak közé fogott sima csikokkal szegélyezte és választotta el egymástól.

Mindezek a sajátosságok szinte teljesen azonos megfogalmazásban jelennek meg egyik közismert emlékünknél: Széchy Dénes bíbornok-érseknek az esztergomi bazilika kriptájában őrzött sírkövén.²⁷

Nézzük meg közelebbről ennek azt a részletét, amely veszprémi töredékünkkel összevethető: a bal kéz, a manipulus és a visszahajló casula-szegély együttesét a casula középső részével együtt (5 kép). A casula lágyan hullámszerű, törésmentes felülete, az aszimmetrikusan koncentrikus ritmusú, súlyosan lehulló redők, a közöttük elhelyezkedő, enyhén domborodó átmenetek: csupa olyan részlet, amelynek megfelelőit a veszprémi töredéken is megfigyelhetjük. További egyezést jelent az egymás fölötti textília-rétegek viszonyának a megoldása, ami a casula és a zászló szegélyénél, különösen pedig a pallium lenyúló száránál mutatkozik meg a legpregnánsabban. Még elrendezésében is azonos a manipulus és a külső casula-szegély együttese: a veszprémi töredéken a casulának ugyanaz a hajlata maradt meg, amely a Széchy-síremléken a manipulus végződése mellett látható; az utóbbi manipulusának rojtjai és szegélyének geometrikus motívuma pe-

kérdést, hogy a székesfehérvári darab mennyiben töredékek előkerülése esetén lenne lehetséges.²⁶

Kiemelkedő jelentőségű a 78. számú faragvány (4. kép), amelyet magas szobrászi kvalitása minden töredékessége mellett is érdemessé tesz arra, hogy igen alaposan foglalkozzunk vele.

A töredék a Vetési-sírkő maradványai mellett a középkori figurális sírkőplasztika egyetlen ránk maradt emléke Veszprémben. Egy nagyjából életnagyságban kifaragott alak gazdagon redőzött ruházatának részletét láthatjuk rajta; hasára fektetett balkezének kinyújtott ujjait gyűrűk díszítik. A ruha szegélyét egyszerű, de finom kivitelű geometrikus díszítéssel látta el a mester, akinek plasztikai stílusát a redőzés megoldása mellett éppen ez a díszítésmód jellemzi a legjobban.

Mielőtt e stílus részletesebb vizsgálatába belemenénk, vessünk egy pillantást magára a ruhára is. A bal csuklóról lefüggő, rojtos végű manipulus és a gyűrűk nyilvánvalóvá teszik, hogy főpapi öltözékről van szó. A gazdag redőzetű ruharészlet tehát egy casulához tartozott; a casula baloldali, hullámos re-

4. Gathalóczy Mátvás veszprémi püspök (+1458) sírkövének töredéke (78. sz.)
4. Bruchstück des Grabsteines von Mátvás Gathalóczy, Bischof von Veszprém (+1458) (N° 78.)
4. Fragment de la pierre tombale de Mátvás Gathalóczy, évêque de Veszprém (+1458) (n° 78).
4. Фрагмент надмогил ного камня Веспремского епископа Матвьяша Гаталоци (+1458) (№ 78.).

dig pontosan megegyezik a 78. számú faragvány megfelelő részleteivel. Az eltérés csupán annyi, hogy Veszprémben a casulát háromsávós díszítmény szegélyezi, míg a Széchy-sírkő casulája mindenfajta díszítést nélkülöz, viszont az utóbbi manipulálásának geometrikus mustráját nem sima csíkok, hanem gyöngysorok fogják közre. A manipulálásnak a veszprémi töredékével megegyező motívuma egyébként a Széchy-sírkövön még egyszer megismétlődik az alba ujjának szegélyén, ahol a díszítmény szélmegoldása is megfelel a veszprémiének.

A plasztikai stílus azonossága mellett a díszítésben jelentkező, inkább motivális jellegű eltérések (a Széchy-sírkövön gyakran előforduló gyöngysor hiánya a veszprémi töredéken, valamint az előbbi casulájának díszítetlensége) nyilvánvalóan nem motívumátvételre vagy utánzásra, hanem egy adott motívumkincs kötetlen rendszerben történő felhasználására vezethetők vissza. A plasztikai stílus és a dekoratív megoldások nagyfokú megegyezése alapján tehát megállapíthatjuk, hogy az esztergomi Széchy-sírkövet ugyanaz a szobrász faragta, aki Veszprémben a 78. számú töredékünkön is dolgozott. A stíluskritikai vizsgálatnak ezt az eredményét az is alátámasztja, hogy a két emlék között semmiféle kvalitásbeli különbség nem fedezhető fel.

Mielőtt folytatnánk töredékünk formai jellegzetességeinek vizsgálatát, kísérletet kell tennünk arra, hogy tisztázzuk készülésének körülményeit. A kétséget kizáróan főpapi személyre valló ornátus, valamint a leletkörülmények²⁸ alapján annyit mindenesetre megállapíthatunk, hogy püspöki sírkő részletéről van szó. Arra vonatkozólag, hogy ki volt ez a püspök, az a rendkívül szoros összefüggés nyújt támpontot, amelyet a veszprémi töredék és az esztergomi Széchy-sírkő között az imént mutatunk ki.

Az érsek síremlékének körirata a halál napi dátumának megjelölésével végződik (prima die february).²⁹ Mint-hogy a körirattal megegyező típusú betűk magán a domborművön is felbukkannak (a kesztyű szárain és a casula gallérján),³⁰ ami arra vall, hogy a síremlék domborműves és szöveges része egy időben készült, és ugyanannak a mesternek műve, a készülés dátumát mindenképpen az érsek halála (1465. febr. 1.) utáni időpontra kell tennünk. Nem valószínű azonban az sem, hogy ennél sokkal később jött volna létre, hiszen 1472-ben már a következő érsek, Vitéz János is elhunyt, akinek bizonyára nem sokkal később elkészült síremléke a Széchy-sírkőétől teljesen eltérő stílusú.³¹ Széchy Dénes érsek síremlékének

keletkezését tehát meglehetősen biztonsággal a 60-as évek második felére keltezhetjük.

Ha mármost végignézzük az egykorú veszprémi püspökök listáját, akkor kiderül, hogy egyetlen egy olyan név szerepel rajta, amelynek viselője szempontunkból számításba jöhet: Gathalóczy Mátvás.

Gathalóczy közvetlen előde, Rozgonyi Simon, nem mint veszprémi püspök halt meg; közvetlen utódának, Vetési Albertnek pedig ismerjük a sírkövét. Töredékünk tehát egyikükkel sem hozható kapcsolatba. Rozgonyi előde, Uski János, 1428 júniusában hunyt el, Vetési utóda, ifjabb Vitéz János pedig 1499 őszén.³² Mindkét időpontot emberöltőnyi köz választja el a Széchy-sírkő keletkezésétől, ekkora időkülönbséget pedig még egy mester munkásságán belül sem tételezhetünk fel az esztergomi és a veszprémi emlék között.

Gathalóczy Mátvás halála az okleveles adatok alapján az 1457. márc. 21. és 1458. jún. 16. közötti hónapokra tehető,³³ tehát csak 7–8 évvel előzte meg az érsekét. A mondottakat figyelembe véve, 78. számú faragványunkat az ő sírkövének töredékeként kell meghatározni.

Esztergom esetében magából a műből következtethetünk arra, hogy az a halál után készült; a veszprémi töredék erről nem mond semmit. Ahhoz tehát, hogy keletkezésének időpontját pontosabban határozhatjuk meg, más adatokhoz kell folyamodnunk. Szerencsére van egy olyan adatunk, amely nemcsak ehhez nyújt némi támpontot, hanem azt is lehetővé teszi, hogy fogalmat alkossunk arról: kik és milyen módon gondoskodtak Veszprémben az elhunyt püspök síremlékének elkészítéséről.

1525-ben a káptalani jövedelmek kiosztásakor a befolyt bortizedekből még a felosztás előtt 100 köből bort kiutaltak Statileo János felsőrsi prépostnak, hogy annak árát

5. Részlet Széchy Dénes érsek (+1465) esztergomi sírkövééről
5. Detail vom Grabstein des Erzbischofs Dénes Széchy (+1465) in Esztergom.
5. Détail de la pierre tombale d'Esztergom de l'archevêque Dénes Széchy (+1465).
5. Деталь эстергомского надмогильного камня архиепископа Денеша Сечи (+1465).

ból elkészíttesse az 1520-ban meghalt Beriszló Péter püspök sírját (... ad fabricam sepulchri... Petri Beryslo...) ³⁴ A két dátum közötti különbség világosan utal arra, hogy itt nem annyira magának a sírpítménynek, mint inkább a már meglevő sír méltó módon történő lefedésének, tulajdonképpen tehát egy síremléknek az elkészítéséről lehet szó.

Ez az adat önmagában véve egy elszigetelt, egyedi eset említést is megőrizhette volna, annál is inkább, mert Beriszló Péter váratlanul, a harcmezőn esett el ³⁵ — ha nem lenne más olyan dokumentum a kezünkben, amelynek alapján hasonló folyamatra következtethetnénk. Ilyen dokumentum véleményünk szerint maga a Vetési-sírkő, amelynek memoriális szövegében Újhelyi János segedi főesperes neve, valamivel arrébb pedig a címere bukkan fel. ³⁶ Ahhoz azonban, hogy ezt a feltevésünket szilárdabb alapokra helyezhessük, kissé részletesebben bele kell merülnünk a Vetési-sírkővel kapcsolatos problémák elemzésébe.

H. Gyürky Katalin Újhelyi nevének és címerének felbukkanását a sírban talált másodlagos temetkezéssel hozza összefüggésbe, azonosítva ezt a temetkezést Újhelyi maradványaival, és azt a megállapítást tette, hogy Újhelyi neve tulajdonképpen egy második sírfelirat kezdetét jelenti, vagyis lényegében kettős síremlékről van szó. Ebből logikusan következik, hogy a sírkő keletkezését Újhelyi halálához igyekszik kötni, amelynek évét 1508-ra teszi, mondván, hogy utóda, aki oklevelekben 1505-ben, 1508-ban és 1509-ben szerepel, először 1509-ben használja a segedi főesperesi címet. ³⁷

Gyürky hipotézise véleményünk szerint teljesen elhibázott, és olyan tények összekapcsolásán alapszik, amelyeknek egymáshoz semmi köztük.

Vegyük sorba az adatokat: vizsgáljuk meg először Újhelyi „halálának” időpontját. A kérdéses oklevelek egy szeri elolvasása mindenkit meggyőzhet arról, hogy Gyürky ezeket következetesen valóságos tartalmukkal ellentétes módon interpretálta. Az 1505 decemberében kelt oklevélben ugyanis Orosz Szép Tamást, Újhelyi utódát, expressis verbis segedi főesperesként említik. ³⁸ 1508-ban viszont II. Gyula pápa már megbüntetése ügyében ír II. Ulászlónak, és 1509-ben ugyanő Isvalies Péter veszprémi bíbornok-püspökre ruhazza át Orosz Szép Tamás valamennyi javadalmát, minthogy őt már előzőleg minden egyházi tisztségétől megfosztották. ³⁹

Az 1509-es év tehát Orosz Szép Tamás segedi főesperességének nem a kezdetét, hanem a végét jelenti, és bizonyos az is, hogy Újhelyi már jóval 1508 előtt, 1505 decemberében nem viselte ezt a tisztséget.

De végül is milyen időhatárok közé lehet Újhelyi főesperességét beilleszteni? Okleveles anyagunkban csupán 1494 végén és 1495 elején találunk rá említéseket. ⁴⁰ Lényegesen gyakrabban szerepel azonban az 1494-től kezdve rák maradt káptalani számadáskönyvben, ahol 1503-ig majd minden évben említik legalább a keresztnévét, és amelyből az is kiderül, hogy — főként későbbi éveiben — rendszerint speciális tisztségeket (jövendelmek elosztója és

örzöje, dékán) ⁴¹ is viselt. Annál feltűnőbb, hogy 1504-től kezdve egyetlen egyszer sem írták ki a segedi főesperesnek még a keresztnévét sem, és Orosz Szép Tamás mint e tisztség viselője, először 1507-ben fordul elő, akkor sem a számadás rendes szövegében, hanem egy mellékelt oklevél kibocsátójaként. ⁴² Azt viszont tudjuk, hogy ő 1504-ben már megkezdte veszprémi pályafutását mint a püspökség kormányzója, bár ekkor segedi főesperesi címét kifejezetten nem említik. ⁴³

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Újhelyi János valószínűleg már 1503-ban, vagy az 1504-es év folyamán megszűnt segedi főesperes lenni, és helyét valaki mással — talán már ekkor Orosz Szép Tamással — töltötték be. Az azonban bizonyos, hogy Újhelyi távozásának legvégső határideje 1505 vége.

Ami Újhelyi főesperesi pályafutásának kezdetét illeti, adatok hiányában csak annyit mondhatunk, hogy utolsó ismert előde, Kornis Mihály, 1484-ben végrendelkezett. ⁴⁴

Gyürky véleményünk szerint helyesen járt el abban, hogy a Vetési-sírkő datálását Újhelyi adatai alapján igyekezett meghatározni, hiszen Újhelyi neve és címere aligha kerülhetett volna a síremlékre, ha nem lett volna olyan személy, aki a sírkő elkészülésében valamilyen módon szerepet játszott. Főesperességének időhatárai (1484—1503, ill. 1505.) tehát egyben a Vetési-sírkő létrejöttének időhatárait is megadják.

Ami Gyürky elképzeléséből hibás, az az, hogy a feliratot annak a másodlagos temetkezésnek a magyarázatára próbálta felhasználni, amelyet a sírban talált. Ennek az elképzelésnek a teljes valószínűtlenségét világosan mutatják maguk a tények.

1. Sem a sírkő feliratában, sem a rák maradt frott forrásokban nem látjuk semmi nyomát annak, hogy Újhelyi halála egybeesett volna főesperesi pályafutásának végével. Olyan korszakban, amikor napirenden volt az egyházi emberek áthelyezése egyik helyről és tisztségéből a másikba, egy név eltűnéséből nem lehet egyszerűen arra következtetni, hogy az illető meghalt, különösen akkor nem, ha tekintetbe vesszük, hogy az Újhelyiről szóló adatok megszűnésével egy időben Veszprémben püspök-változás volt, távozása tehát ezzel is összefügghet. ⁴⁵ Ha pedig Újhelyi valamilyen más egyházi tisztség viselőjeként halt volna meg, aminek *lehetősége* kétségtelenül fennáll, akkor nem lenne semmi értelme annak, hogy temetkezését kapcsolatba hozzuk a sírkő feliratával, amelyen kétségtelenül mint segedi főesperes szerepel.

2. Ha Újhelyi mégis mint főesperes halt volna meg, akkor is igen nehezen tudnánk elképzelni azt, hogy a püspök sírjába temetkezett volna. A sírban ugyanis nem két ép csontvázat találtak, hanem egy épet, és egy másikat, amelyek darabjait a második temetkezés alkalmával a sír végébe rakták ki. ^{45a} Ha tehát az ép csontváz azonos lenne Újhelyi maradványaival, az azt jelentené, hogy a főesperes kedvéért a püspököt — halála után mindössze 17, de legfeljebb 19 évvel — végeredményben kidobták saját sírjából; temetkezését effektíve megszüntették. Gondoljuk meg, hogy mit jelentett volna a középkorban az, ha egy főesperes megbolygatta volna nemrég elhunyt püspökének reprezentatív sírját.

3. De még ha hajlandók volnánk elismerni egy ilyen lehetőség létjogosultságát, akkor is teljesen érthetetlen maradna számunkra az, hogy Újhelyi miért a püspök képét ábrázoltatta a sírkövön, és miért nem a sajátját; miért volt oly kegyeletteljes fönn, a sírkövön, amikor lenni, a sírban egyáltalán nem volt tekintettel a kegyelet szempontjaira.

4. Végül teljesen értelmetlennek tartanánk, hogy ennyi

ellentmondás közepette ragaszkodjunk ahhoz a tételhez, hogy az ép csontváz Újhelyi maradványaival azonos, akkor, amikor ez a másodlagos temetkezés könnyűszerrel megmagyarázható azokból a viszonyokból, amelyek Veszprémben csaknem másfél évszázadon keresztül uralkodtak. Köztudott dolog, hogy 1552-től kezdve hol a török, hol pedig a protestáns vallású végvári katonaság volt az úr a városban; a püspök visszahúzódott sümegi várába, a káptalan pedig 1630-ig egyáltalán nem is működött. Elképzelhető, hogy ebben az időszakban, amikor sokszor még a védelmi szempontból szükséges építkezések sem haladtak megfelelően, a vár lakói igyekeztek a meglévő javakat felhasználni, ahelyett, hogy újat létesítettek volna.

Mindezek alapján a Vetési püspök sírjában talált másodlagos temetkezés időpontját a magunk részéről az 1552 utáni évtizedekre tesszük, és valószínűnek tartjuk, hogy világi ember maradványait őrizte meg.⁴⁶

Mivel magyarázható azonban ezek után az a tény, hogy Újhelyi János neve belekerült a sírkő memorialis szövegébe, címere pedig ott díszlik a feliratos tábla mellett?

Ezt — véleményünk szerint — elég jól magyarázza az említett, 1525-ből származó adat. A mindenkoris segesdi főesperes, akárcsak a felsőörsi prépostok túlnyomó többsége, egyben veszprémi kanonok is volt. Ez pedig arra vall, hogy Vetési halála után lényegében ugyanaz történhetett, ami 1525-ben: mint a káptalan tagja, saját elhatározásából, vagy a káptalan kifejezett akaratából Újhelyi János készítette el a püspök sírkövét. Erthető, hogy ezt a tényt a főesperes szükségesnek látta magán a síremléken is megörökíteni. Ez egyben azt is jelenti, hogy címere nem halotti címer, hanem egyenértékű azokkal a donátor-címerekkel, amelyek későgótikus művészeti emlékeinken oly gyakran bukkannak fel. A kérdés ilyen megoldása mellett szól egyébként még az a tény, hogy kevéssel későbbi időpontból egy másik veszprémi vonatkozású emléket is ismerünk, amelynek készítője hasonló módon járt el: a már említett, de provenienciájának eltérő jellegű problematikája miatt általunk nem tárgyalt makrancsi emléktáblát.⁴⁷

A Vetési-sírkő példája tehát arra vall, hogy az 1525-ös eset nem elszigetelt jelenség, hanem a püspöki sírkövekről történő gondoskodásnak a későközépkor folyamán többször is előforduló módja volt. Könnyen lehetséges tehát, hogy a káptalan, illetve annak egyik tagja a Vetési-sírkőnél korábbi püspöki síremlékek esetében is a donátor szerepét játszotta. Amikor tehát a Gathalóczy-síremlék megrendelőjét próbáljuk meghatározni, a káptalan tagjainak esetleges közreműködését legalábbis mint fontos eshetőséget kell számotartanunk, annál is inkább, mert maga Gathalóczy, aki halálakor már legalább 75–80 éves volt,⁴⁸ öregsége és tehetetlensége következtében aligha jöhet számításba.

Milyen következtetést vonhatunk le mindebből töredékünk pontosabb datálására vonatkozólag? Magának a Széchy-sírkőnek a keltezése is arra vall, hogy a síremlék Gathalóczy halála után készült, hiszen a két mű készülése között viszonylag kis időköz képzelhető csak el. De ezt valószínűsíti a káptalan tagjainak az előbbieknél vázolt szerepe is a püspöki síremlékek létrejöttében, sőt az 1525-ös példa alapján azt is lehetségesnek kell tartanunk, hogy a püspök halála és a sírkő elkészülése között évek teltek el. Mindezek alapján tehát töredékünk keletkezésé-

nek legvalószínűbb időpontját az 50-es évek legvégére, vagy a következő évtized első éveire tehetjük. Egyben megállapíthatjuk azt is, hogy a Vetési-sírkő inkább Újhelyi főesperességének korábbi szakaszában készülhetett, nem pedig utolsó éveiben, mint ez Gyürky hipotéziséből következne.

Mindezek után térjünk vissza mesterünk stílusának további vizsgálatára: nézzük meg mennyiben kapcsolódik ez a stílus egykorú sírkőplasztikánk többi emlékeihez. Itt mindenképp előtérbe kell hozni a Széchy-sírkő megfelelő részeinek (6. kép) kiképzésére.⁴⁹ Az alsó feliratos sáv lábtartóként való kiugratása és a szögletes pásztorbot lábak között elhelyezkedő végének billenő iránya arra vall, hogy a két sírkő elrendezése és ikonográfiája sok tekintetben hasonló lehetett. De maguk a plasztikai megoldások is eléggé közeli rokonai az esztergomi emlékeknek: figyeljük meg a ruha oldalra kilebentő végződését, vagy a lábfej fölött visszatüremelő részletét. Végül ugyancsak mesterünk stílusához kapcsolódik a ruhaszegély, valamint az egymás fölötti textíliarétegek elválasztásának megoldása. Viszont nem hallgathatjuk el azt sem, hogy a fehérvári töredéken feltűnő függőleges, sípszerű redők és a ruhaszegély vonalának ritmusa némileg szegényesebben, merevebben hatnak, mint a Széchy-sírkő megfelelő részletei. Talán jelentéktelennek tűnő, de nem mellőzhető eltérést jelent az is, hogy a fehérvári darabon a feliratos szegélyt a mester nem formálta át szalaggá, mint Esztergomban. Végül meg kell említenünk, hogy a felirat betűtípusai, bár többnyire azonosak az esztergomiakkal, egyes részletek tekintetében eltéréseket mutatnak, sőt, vannak betűk, pl. az *a*, amelyek következetesen más formában fordulnak elő.⁵⁰

Mindezek alapján Dercsényi datálását (XV. század eleje)⁵¹ kissé korainak kell tartanunk; sokkal valószínűbb, hogy a töredék mesterünk másik két művéhez közeli időpontban, tehát nagyjából a XV. század harmadik negyedében jött létre. A későbbi datálás mellett szól egyébként az is, hogy a közepeni összekötött szárú *a* betűk a külföldi emléktárgyakban elsősorban a gótika legkésőbbi szakaszában fordulnak elő.⁵²

Sajnos a fehérvári töredékről hiányoznak mindazok a jellegzetes részletek, amelyeknek alapján a veszprémi 78. számú faragványt teljes határozottsággal mesterünk oeuvrejébe utalhattuk. Így azt a kérdés végleges eldöntése mindenestre csak újabb függ össze a mester munkásságával, nem dönthetjük el határozottan; azt viszont kétségtelenül meg-

6. Részlet Széchy Dénes érsek (+1465) esztergomi sírkövééről
6. Detail von Grabstein des Erzbischofs Dénes Széchy (+1465)
in Esztergom.

6. Détail de la pierre tombale d'Esztergom de l'archevêque
Dénes Széchy (+1465).
6. Деталь эстергомского надмогильного камня архиепископа
Денеша Сечи (+1465).

állapíthatjuk, hogy a töredéket az általa képviselt stílusirányzat emlékei közé kell sorolnunk.

Erre vall az a meghatározás is, amelyet a székesfehérvári faragvány esetében mint a legvalószínűbbet tarthatunk számon. A felirat fennmaradt részlete ugyanis elárulja azt, hogy a bazilika prépostjának a sírkövééről van szó.⁵⁸ Végignézve a fehérvári prépostok névsorát, ugyanarra az eredményre jutunk, amire a veszprémi püspökök esetében: a XV. század folyamán mindössze három prépost volt, aki ebben a méltóságban hunyt el; a többiek különféle egyéb egyházi tisztségeket vettek át.⁵⁴ A század legelején, 1402. dec. 27. és 1405. ápr. 30. között halt meg Czudar János,⁵⁵ 1443. jún. 1. és 1443. nov. 12. között

Büki István,⁵⁶ és végül, 1472. febr. 12. és 1474. szept. 3. között Bodó Miklós.⁵⁷ Hármójuk közül a kérdéses töredék szempontjából legfeljebb az utóbbi kettő jöhetne számításba, de — tekintetbe véve azt, hogy mesterünk stílusának jelentkezése inkább a 60-as, mint az 50-es évekre tehető — még Büki István halálának dátuma is túl korainak tűnik ahhoz, hogy faragványunkkal összefüggésbe hozzuk.

Bodó Miklós személyére azonban már csak azért is fel kell figyelnünk, mert — mint ezt egy 1443-ban kötött szerződés és az 1452-es pápai engedély igazolja⁵⁸ — a prépost⁵⁹ hosszú éveken keresztül Gathalóczi Mátyás coadiutora, segédpüspöke volt. Ha tehát valóban az ő síremlékéről van szó, ami nagyon való-

színű, akkor kézenfekvő arra gondolni, hogy mesterünk stílusa éppen a prépost korábbi kapcsolatainak útján jutott el Székesfehérvárra. Ez pedig valószínűvé tenné, hogy a kérdéses töredék a mester körével — műhelyével, vagy tanítványival — konkrétan is összefügg.

A székesfehérvári töredékek kapcsolatban felvetődő számos problémára csak akkor tudnánk válaszolni, ha a mesterkérdést ugyanolyan határozottsággal dönthetnénk el, mint Veszprém esetében. Így az olyan kérdések eldöntését, hogy kapcsolatba hozható-e Miklós prépost a Gathalóczi-sírkő készülésével, befolyásolhatja-e ez a veszprémi és a székesfehérvári töredékek datálását stb. — legalábbis egyelőre — függőben kell hagynunk. Az azonban kétségtelen, hogy ha a töredék Bodó Miklós síremlékéhez tartozott, akkor valamilyen módon közvetlenül is összefüggött a Széchy-sírkő mesterének, vagy az ő körének munkásságával, ha pedig nem, akkor csak Büki István személyével hozható kapcsolatba. Ez esetben a töredéket — legalábbis a lábtartós megoldás vonatkozásában — a Széchy-sírkő tipológiai előzményének kellene tekintenünk.

Ezzel lényegében meg is határoztuk azt a kört, amelyen belül a Széchy-sírkő mesterének működése nyomot hagyott. A mester stílusa egyébként meglehetősen elszigetelten jelentkezik a XV. századi szobrászatunkban, és az említettekén kívül legfeljebb még egy emléken — az állítólag 1487-ben elhunyt Sirokai László már teljesen reneszánsz stílusú sírkövén — fedezhető fel némi visszfénye; itt is meglehetősen eltorzult formában.⁶⁰

Bár mesterünk oeuvreje újabb töredékek előkerülése, vagy eddig ismeretlenek közzététele útján még jelentősen bővíthet, és az általunk meghatározott körön belül sem teljesen világosak az összefüggések, annyit mindenesetre elértünk, hogy Széchy Dénes síremlékét, gótikus szobrászatunk e nagyfontosságú alkotását, sikerült kiemelni eddigi elszigeteltségéből, és ezáltal adalékokkal járulhattunk hozzá egy olyan korszak művészetének feldolgozásához, amelynek története — Középeurópában — nemcsak a hazai, hanem a külföldi szakirodalomban is homályos és kidolgozatlan.⁶¹

A Széchy-sírkő — bár részletformái még teljesen gótikusak, és a redőzés bizonyos vonásai is a lágy stílus megoldásaira emlékeztetnek — sok tekintetben már a reneszánsz kifejezés módját idézi fel; itt elsősorban a redőzet rendszerének leegyszerűsödésére, és az alak súlyos, statikus monumentalítására kell figyelni. Természetesen nem állíthatjuk, hogy ez a stílusirányzat egyenes úton a reneszánszhoz vezet, azt azonban mesterünk művei kétségtelenül igazolják, hogy a XV. század 60-as éveiben már

a gótika fejlődésén belül is megfigyelhetők olyan tendenciák, amelyek a valamivel később kibontakozó reneszánsz szemléletmód felé mutatnak.

A Széchy-sírkő mesterének ezt a közbeeső helyzetét érthetővé teszik azok a történelmi körülmények is, amelyek között dolgozott. Működése nagyjából Mátyás uralkodásának korai szakaszára rögzíthető, művei viszont még olyan emberekkel állanak kapcsolatban, akik a korábbi generáció képviselői. Jellemző, hogy Gathalóczi, Széchy és Bodó Miklós utódai (Vetési Albert, Vitéz János, Kálmáncsehi Domonkos) valamennyien a Mátyás-kori humanizmus közismert nagyságai. A mester tehát olyan határvonalon áll, amikor már kialakulóban vannak az új viszonyok, de a fejlődést számos tekintetben még az előző korszak emberei és készen kapott körülményei szabják meg.

Talán ezzel az átmeneti helyzettel magyarázható az is, hogy mesterünk, úgy tűnik, elsősorban nagyobb egyházi központokban működött; az általunk kimutatott kör mindenesetre aligha teszi szükségessé azt, hogy munkásságát valamilyen budai központhoz igyekezzünk kötni.⁶² A Mátyás előtti évtizedeket az állandó és egységes központi hatalom hiánya jellemzi; érthető tehát, ha a művészeti tevékenység központja az egyházi centrumokba tevődött át, amelyeknek állandóan szükségük volt művészi munkára, azonban egymagukban nem voltak képesek állandó foglalkoztatást biztosítani a művészek számára, és ezért egymásnak adogatták őket. Egy ilyen sokközpontú fejlődés nyúlhatott bele Mátyás uralkodásának korai szakaszába, amikor a budai udvar még nem vált oly döntő mértékben a művészeti tevékenység irányítójává; és egy ilyen fejlődés kiemelkedő képviselője lehetett a Széchy-sírkő mester is.

Az eddigiekben — veszprémi töredékünk készülési körülményeinek meghatározásához kapcsolódva — igyekeztünk általánosságban is tisztázni azokat az idő- és térbeli határokat, amelyeken belül a mesterünk által képviselt stílusirányzat jelentkezik. Most térjünk még egyszer vissza a veszprémi faragvány vizsgálatára: nézzük meg ennek ikonográfiai vonatkozásait.

A bal kéz elhelyezkedése töredékünkön világosan utal arra, hogy a veszprémi sírkövön az alak tartása más volt, mint Esztergomban. A fennmaradt részletek alapján szerencsére eléggé egyértelműen meg tudjuk határozni az eredeti kéztartást, ezt az ikonográfiai szempontból kulcsfontosságú részletet.

Említettük, hogy az alak bal oldalának fennmaradt részlete nagyjából ugyanazt az elrendezést mutatja, amit a Széchy-sírkövön láthatunk. A csuklóról lefüggő manipulus a casula visszahajló elülső, és hullámvonalba redőző hátulsó részének szegélyei közé ékelődik be. Maga a casula a veszprémi sírkövön is olyan kellett hogy le-

gyen, mint az esztergomin: a manipulus melletti hajlat belső oldalán jelentkező szegélydísz világosan mutatja, hogy itt is a miseruha külső felülete jelentkezik, mint Esztergomban; a felfelé következő — hiányzó — hajlat feletti részének tehát, akárcsak a Széchy-sírkövön, valamivel a csukló fölött, az alkaron kellett nyugodnia. Ami különbség töredékünknek ezen az oldalán megfigyelhető, az a kéz eltérő helyzetéből adódik: a casula szegélye közelebb kerül a középtengelyhez, és fent, a csukló közelében enyhén befelé hajlik.

Nézzük meg ezek után a töredék másik oldalát is. A casula középső, gazdagon redőző része mellett itt több kisebb-nagyobb szegélytöredék jelentkezik, amelynek eredeti összefüggésére csak következtetni lehet. A legbelül mutatkozó díszítetlen, nagyjából függőleges irányban végigfutó ruhaszegély nyilván a casula visszajára fordult elülső részéhez tartozik. Ettől kifelé két különböző módon díszített szegélytöredéket találjuk: a felsőn, amely simán, ferde irányban húzódik végig, és benyúlik a másik alá, a casula és a manipulus többi részétől eltérő motívum bukkan fel; az alsón, amely egy hajtűszerűen visszahajló ruharészlethez tartozott, többsávos díszítmény nyomait fedezhetjük fel. A fennmaradt csekély nyomokból annyi szerencsére kivehető, hogy ez a díszítmény meg egyezett a casula bal oldali szegélyén látható háromsávos ornamentikával, amely tulajdonképpen a columnán végigfutó díszítményes sáv egyszerűbb változata: a középső sávban sarkukra állított négyzetek a közeiket kitöltő háromszögekkel, kétoldalt pedig hajfonatszerű mustrát adó vonalrendszer. A hajtűszerűen visszahajló kis szegélyrészlet tehát szintén a casulához tartozott, és eredetileg nyilvánvalóan összefüggött az alatta jelentkező, az alapsíkból töréssel, majd enyhe domborulattal kiemelkedő redőrésszel. Minthogy a casula elülső részének szegélye, mint említettük, valamivel beljebb mutatkozik, a két utóbbi redőtöredék a miseruha hátsó részének előrehúzott szegélyéhez kellett hogy tartozzék. A fölöttük jelentkező, eltérő motívummal díszített szegélytöredék ezek szerint olyan ruhadarab részlete, amely a manipulushoz hasonlóan a csuklóról függött le, és ezért került a casula elülső és hátulsó részének szegélyei közé.

A casula és a csuklórol lefüggő ruhadarab szegélyének vonala nyilván itt is a kéz helyzetéhez kellett, hogy igazodjék. A bal kéz magasságában mindkettő erősen befelé irányul, sőt az előbbi szorosan a bal kéz hüvelykujjához simul. Ezt a vonalat követve, meglehetősen biztonsággal határozhatjuk meg a jobb kéz helyzetét is, amely nyilván a bal csuklón, vagy valamivel feljebb, az alkaron volt keresztbe téve.

A veszprémi sírkövön tehát a halottat a hasán keresztbe tett kezekkel ábrázolta a művész. Ez annál meglepőbb, mert a Széchy-síremlék ikonográfiája ettől teljesen elütő, és a mesterünk körébe utalt székesfehérvári töredék is inkább arra vall, hogy itt az esztergomi és nem a veszprémi megoldás ismétlődött.

Erre a jelenségre azért kell különösképpen felfigyelnünk, mert — szemben a Széchy-sírkőnek az általánosán elterjedt típust reprezentáló ábrázolási módjával — a hason keresztbe tett kezek motívuma hazai sírkőplasztikánkban meglehetősen ritka, viszont a tőlünk délre fekvő területek (Itália és Dalmácia) funerális művészetében legalábbis a leggyakrabban előforduló megoldások közé tartozik. Nem lehet tehát véletlen, hogy az a kevés példa, amit erre az ábrázolási módra hazai anyagunkból felhozhatunk, részben olasz nevekhez kapcsolódik.⁶³

Mi lehet az oka a mesterünk műveiben mutatkozó ikonográfiai kettősségnek? Erre — biztos adatok hiányában

— nehéz lenne határozott választ adni. Az azonban aligha képzelhető el, hogy mindkét megoldás a mester saját intenciójára lenne visszavezethető; legalább az egyikről fel kell tételeznünk, hogy a megrendelő, esetleg az elhunyt még életében kifejezett kívánsága volt az, ami alkalmazásához vezetett.

A kérdés eldöntéséhez tehát elsősorban a mecénások személyét, műveltségét, kapcsolatait kellene ismernünk; láttuk, hogy erre vonatkozólag távolról sem rendelkezünk olyan biztos adatokkal, amelyek további következtetések levonását is lehetővé tennék. Talán még sem lesz azonban hiábavaló, ha — anélkül, hogy a kérdés megoldására törekednénk — felhívjuk a figyelmet azokra a tényezőkre, amelyek a veszprémi síremlék itáliai típusú ikonográfiáját — eltekintve a mester esetleges szerepétől — magyarázhatják.

Említettük, hogy a síremlék valószínűleg Gathalóczi halála után, tehát már Vetési püspöksége alatt keletkezett. Bár vele személyesen a síremlék nem hozhatjuk kapcsolatba, elképzelhető, hogy itáliai műveltsége, és főként művészeti mecénáskodása⁶⁴ széles körű hatást gyakorolhatott a káptalan tagjaira is, akiknek a sírkő elkészítése leginkább tulajdonítható. De Vetési esetleges szerepe mellett tekintetbe kell vennünk magának Gathalóczinak a délvideki származását is.⁶⁵

Veszprémben tehát nem hiányoznak azok a momentumok, amelyek a kérdéses ikonográfiai megoldás felbukkanását érthetővé tehetnék. A kérdés végleges megoldását azonban, éppúgy mint számos más, a mester működésével kapcsolatban felmerült problémaét, a további kutatásnak kell átengednünk.

Miután ilyen hosszasan elidőztünk a 78. számú töredékünk vizsgálata nyomán kibontakozó összefüggések felfedésénél, térjünk vissza faragványaink tárgyalására: nézzük meg a még hátralevő két töredéket is.

Elsősorban történeti vonatkozásai miatt kell a Gathalóczi síremlékekkel összefüggésben megemlékeznünk a 73. számú faragványról, amelyen csupán a felirat egy részlete látható (7. kép). Az egyetlen olvasható szó azonban mégis támpontot nyújt ahhoz, hogy a töredéket valamelyes biztonsággal meghatározzuk. Minthogy szintén a Szentháromság téren találták,⁶⁶ tehát nagy valószínűséggel a székesegyházból, és így egyházi személy síremlékéről származtatható, a cancellarius szó a veszprémi püspökség kiváltságainak ismeretében (a mindenkori püspök egyben a királyné cancellárja is) csak valamelyik püspök személyével hozható összefüggésbe.

Tekintettel arra, hogy töredékünk a betűtípusoknak a Széchy-síremlékekkel szemben mutatkozó erős eltérései miatt a Gathalóczi-síremlékekkel nem hozható összefüggésbe (itt elsősorban az *l* és *p* betűknek a sorközökből való erőteljes kiugratására, a *c* és *l* betűk egymásbahatására, az *a* és *r* betűk eltérő formájára hivatkozhatunk), és a feliratos szegély faragástechnikai megoldása (negatív formák kivésése), amennyire ez az emlékanagyz vázlatos át-

tekintése alapján megállapítható, a XIV. századi sírkőplasztikában nem fordul elő, töredékünk meghatározásánál mindössze két XV. századi püspök jöhet számításba: Uski János († 1428), vagy ifjabb Vitéz János († 1499). Faragványunk keltezésénél tehát két, meglehetősen távoli dátum között választhatunk: vagy a XV. század első harmadára, vagy pedig az 1500 körüli évekre tehetjük keltezését.

Bár a töredék írásmódjának meggyőző párhuzamait nem ismerjük, a középen átkötött szárú *a* betű, amely, mint említettük, inkább a gótika legkésőbbi szakaszára jellemző,⁶⁷ a betűk méretbeli és formai differenciáltsága (pl az *l* és *s* betűk különböző mértékű kinyúlása a sorközből, továbbá az *u* betű hátrázott megkülönböztetése azáltal, hogy szárainak felső végződése nem egyforma), valamint az olyan kifinomultan kecses megoldások, mint az *r* betű nyúlványának rugalmas, hajlékony megformálása, inkább az utóbbi, tehát 1500 körüli datálás mellett szólnak. Ennek a keltezésnek véleményünk szerint az sem mondana ellent, hogy ebben az időben Veszprémben már érett reneszánsz jellegű alkotások is születtek (Vetési-sírkő); ismerve művészetünk történetét Mátyás és Ulászló korában, ez inkább csak egyvel szaporítaná azoknak a példáknak a számát, amelyek a gótika és a reneszánsz tiszta formáinak egymás mellett éléséről, helyenként pedig a gótikához való visszanyúlásról tanúskodnak ebben a korszakban.

A 73. sz. tehát elég nagy valószínűséggel ifj. Vitéz János püspök síremlékének töredékeként határozható meg.⁶⁸ Ezzel egyben azt is elmondhatjuk, hogy a XV. század második felében működött mindhárom veszprémi püspök síremlékéből ismerünk kisebb-nagyobb részleteket, és így valamelyes képet alkotunk e fontos művészettörténeti periódus legjelentősebb veszprémi sírkőplasztikai alkotásairól.

7. Püspöki síremlék (ifj. Vitéz János? — +1499) töredéke. (73. sz.)
7. Bruchstück eines Grabsteines (János Vitéz der J.? +1499) N° 73.
7. Fragment d'un monument funéraire épiscopal (János Vitéz le jeune? — +1499) n° 73).
7. Фрагмент епископского надмогильного памятника (мл. Яношу Витезу? — +1499) № 73.

Bár a 73. számúnál valószínűleg korábbi, utolsó-nak hagytuk 76. számú töredékünket, amely — akár csak az elsőnek tárgyalt háromkaréjos díszű faragvány, kívül esik a főpapi sírkövek problémakörén, és minden bizonnyal világi ember, vagy nem főpapi rangú egyházi férfi síremlékéhez tartozott. Ez a töredék (8. kép) jóval nagyobb az eddigiéknél, de sajnos, ennek ellenére nem mond azoknál többet. Provenienciája nem teljesen bizonyos, de — minthogy több ilyen jellegű kőfaragvány a múzeum kőtárában nincs — minden valószínűség szerint azonos azzal a „címeres kőtáblával”, amely a veszprémi várból, az egyik kanonoki ház udvarából került a múzeumba.⁶⁹

Faragványunk az egykori sírkő csaknem teljes szélességében megmaradt szelvénye. Oldallapjain és faragott díszű felső lapján utólagos faragás nyomai láthatók, tehát valószínűleg másodlagos felhasználáson esett keresztül. A faragott felületen megfigyelhető erős kopásnyomok arra vallanak, hogy a kő padlóba volt beleillesztve.

A kő szélén vésett minuszkulás felirat fut végig, amelyből csak egyes betűk olvashatók. A köriratot egyszerű vésett vonalkeret választja el az ezzel egy síkban maradó belső mezőtől. A kő középső részén egy sarkára állított, félkörökkel bővített, profilos átmenettel kimélyített rombusz alakú idomban csücskös talpú címerpajzs alsó része jelenik meg. A címerkép, sajnos, nem maradt fenn olyan állapotban, amely értelmezését lehetővé tenné.

A vésett minuszkulás körirat és az egyszerű vésett vonalkeret inkább a töredék viszonylag korai datálása mellett szólna, és ezt támogatná az is, hogy a félkörökkel bővített rombusz alakú mező, mint a címer befoglaló kerete, különböző változataiban már a XIV. század utolsó harmadától kezdve szerepel sírkőplasztikánk motívumai között. Így megemlíthetjük az 1373-ban elhunyt Henrik firenzei humanista budai sírkövét, amelyen a motívum csillag-szerű változatban bukkan fel,⁷⁰ és Marcali Miklós († 1413) később kútlefedőként alkalmazott székesfehérvári síremlékét, amelyen a két félrombusz közé eredetileg egy négyszög lehetett beiktatva.⁷¹

Ami mégis a korai keltezés ellen szól, az elsősorban a címer helyzete és formája. A címerpajzs

8. A 76. sz. címeres sírkőtöredék
 8. Bruchstück eines Grabsteines mit Wappen, N° 76.
 8. Le fragment de la pierre tombale armoriée n° 76.
 8. Фрагмент № 76 надмогильного камня с гербом.

9. Sírkőtöredék Budáról 1480-as évszámmal (MNM).
 9. Bruchstück eines Grabsteines mit der Jahreszahl 1480 aus Buda.
 9. Fragment d'une pierre tombale de Bude portant la date 1480 (Musée National Hongrois).
 9. Фрагмент надмогильного камня из Буды с числом год 1480 (Венгерский национальный музей).

ugyanis függőleges tengelyben helyezkedik el töredékünkön, ami címeres leveleinken és egyéb címeres emlékeinken Zsigmond uralkodásának végéig nem fordul elő.⁷² Ehhez járul az, hogy maga a csücskös talpú címerpajzs is inkább a XV. század második felére jellemző forma.

A kérdést eldönti az, hogy a rombusz alakú keretnek a veszprémi példához legközelebb álló változatai is a XV. század második felében tűnnek fel. A legjobb példát talán azok az összetartozó töredékek nyújtják, amelyek 1906-ban kerültek elő a budafelhévi Szentháromság-templom területén, és amelyeknek rajzát Supka Géza közölte.⁷³ Sajnos, ezeken csak a keret maradt meg, maga a címer nem. Az antikva betűkből álló körirat világosan utal az emlék késői keletkezésére.

A rombusz alakú kereten belül a címerpajzs hasonló helyzete és formája is megfigyelhető a Nemzeti Múzeum egyik, szintén budai eredetű, tudomásunk szerint publikálatlan sírkőtöredékén (9. kép).⁷⁴ Ezen azonban már a XV. század végén elterjedő epitáfium-formával találkozunk: a szöveg nem a köszegélyén fut végig, hanem a címer alatt rendeződik vízszintes sorokban. A töredéket a felirat utolsó sorában fennmaradt évszám alapján datálhatjuk: minthogy az *m. cccc* betűk után legalább három számjegy olvashatatlan, és a sor legvégén *x* következik, az évszám egyértelműen 1480-ra egészíthető ki. Itt említjük meg még azt, hogy a címer hasonló

módon illeszkedik a keretbe az 1483-ban elhunyt Szántó Ambrus kanonok esztergomi sírkövén is, ahol azonban a rombuszos keret — ebben a műfajban elég ritka módon — a „klasszikus” megoldáshoz áll közel: a rombusz formája alig tér el a négyzettől.⁷⁵

Mindezeket figyelembevéve, töredékünket a XV. század második felére kell datálnunk, és az analógiák provenienciája alapján arra is gondolhatunk, hogy esetleg konkrétan összefüggött a budai sírkőplasztikával.

Dolgozatunkban elsősorban arra törekedtünk, hogy a ránkmaradt néhány faragványt keltezzük és meghatározzuk, és ezzel hozzáférhetővé tegyük ezeket a további, tágabb összefüggéseket vizsgáló kutatás számára is. A publikált emlékekkel éppen ezért csak annyiban foglalkozhatunk, amennyiben ez szempontunkból szükségesnek mutatkozott.⁷⁶ Viszont töredékeink jellege miatt több esetben kénytelenek voltunk szélesebb tipológiai vizsgálódásba is belebocsátkozni; a Gathalóczi-síremlék példája pedig világosan mutatja, hogy e sokszor jelentéktelennek tűnő töredékek vizsgálata, amelyekkel sírkőplasztikánk korábbi kutatói rendszerint nem is foglalkoztak, esetenként igen fontos adatokkal egészítheti ki azt a kevésbé összefüggő képet, amelyet hiányos emlékanyagunk alapján alkothatunk.

Tóth Sándor

J E G Y Z E T E K

- ¹ A makranczi emléktáblát tudomásunk szerint Forster Gyula dolgozta fel utoljára (Árpád-házi síremlékek. III. Béla magyar király emlékezete. Szerk.: Forster Gy. Bp., 1900. 328—330. o. és 202. kép), aki a kő felfedezése utáni történetével és korábbi irodalmával is foglalkozott.
- ² A feltárás eredményeit az ásató H. Gyürky Katalin tette közzé. Die St. Georg-Kapelle in der Burg von Veszprém. Acta Archaeologica XV. (1963.) 341—408. o.
- ³ A székesegyház építészettörténeti vonatkozású faragott kőanyagát a Bakonyi Múzeum kőtárát ismertető cikksorozat első tagjában dolgoztuk fel: A veszprémi székesegyház középkori kőfaragványai. A veszprém megyei múzeumok közleményei. I. Veszprém, 1964. 115—142. o.
- ⁴ Itt kell megemlítenünk, hogy az 1907—10-ben előkerült anyaghoz képest, mint ezt említett tanulmányunkban részletesen kifejtettük (116—117. o.), az emlékek fennmaradása a sírkőplasztika vonatkozásában sem teljes. Adám Iván (A veszprémi székesegyház. Veszprém, 1912.) a következő sírkőtöredékeket említi, amelyek ma nincsenek a múzeumban: 120. o.: vörösmárvány töredék 3 betűvel; 124. o.: töredék m betűvel; 125. o.: töredék NOSTER PPOSI feliratrészlettel (ez utóbbit Pfeiffer János közlése szerint a második világháborúig az egyház őrizte, azóta pedig nyoma veszett). Egyben utalhatunk arra is, hogy a székesegyház átépítési munkáinak kapcsán előkerült, ma is meglévő 3 töredék szaporítja azoknak az emlékeknek a számát, amelyeket annak idején a múzeum szerzeményi naplójába nem vettek be.
- ⁵ A töredékek számozását az idézett tanulmányunk Függelékében (139—141. o.) közzétett katalógus alapján közöljük.
- ⁶ Adám; i. m. 106. o.
- ⁷ Azt, hogy a háromkaréj-motívummal kitöltött szabályos számárhátív lezárásként való alkalmazása XIV. századi síremlékplasztikánktól nem volt idegen, Sifridus apát (1365.) pannonhalmi sírköve igazolja. Mihályi E.: Pannonhalma. Magyar Művészet IV. (1928.) 10. o. (kép) és uo. 2. o. Ezt a párhuzamot annál is inkább indokoltnak tartjuk, mert a veszprémi töredék szabályos, de számárhátívszerűen lezárt csúcsívbe belerajzolt háromkaréjmotívum sem a szabályos csúcsívbe, sem a szabályos számárhátívbe szerkeszthető háromkaréjnak nem felel meg, hanem a kettő között áll; lényegében tehát itt nem a szokványos csúcsíves megoldásról van szó.
- ⁸ Képe: I. 7. sz. jegyzet.
- ⁹ Dercsényi D.: A székesfehérvári királyi bazilika. Bp., 1943. 99—100. o., 83. kép.
- ¹⁰ Szónyi O.: A pécsi dómmúzeum. Magyar Művészet V. (1929.) 536. o., képe 532. o. Ha valóban az argesi püspök sírkövééről van szó, akkor az emlék mindenképpen 1400 után kellett hogy keletkezzék, mert György csak 1402. febr. 20-án nyerte el ezt a tisztséget (Zsigmondkori oklevéltár. Összeállította: Mályusz Elemér. II/1. k. Bp., 1956. — a továbbiakban Zso — 455. sz.). Abból, hogy az évszámból csak a százásokat írták ki, esetleg arra következtethetünk, hogy a síremlék a püspök halála előtt készült.
- ¹¹ Horváth H.: Buda a középkorban. Bp., 1932. (Kny. Magyar Művészet.) 40. o. (kép).
- ¹² Uo. 31. o.
- ¹³ Képe: uo. 34. o.
- ¹⁴ A Stibor-síremlék (képe: uo. 35. o.) eltérő típusa miatt ilyen szempontból nem vehető össze a Borbála-sírkövel.
- ¹⁵ Képe: uo. 87. o.
- ¹⁶ Uo. 102. o., képe: 87. o.
- ¹⁷ A szövegben: „XIV. század eleje”, a képaláírásban: „XIV. század közepe”.
- ¹⁸ Uo. 11. (kép) és 28. o.
- ¹⁹ Dercsényi; i. m. 97. o. és 88. kép. Itt említjük meg, hogy a székesfehérvári kőtárban van még egy fehér mészkő töredék, amely hasonló típusú sírkőhöz tartozott, de a Dercsényi által összeállított katalógusban nem szerepel. Kőriratának végéből és elejéből maradt fenn néhány betű: XXI† HI(C). Az anyag és a betűtípus itt is XIV. századi keltezésre vall.
- ²⁰ Képe: G. Csergheő—J. Csoma: Alte Grabdenkmäler aus Ungarn. Bp., 1890. 7. o. (l. még uo. jegyzet).
- ²¹ Römer F.: Régi sírköveinkről. Archeológiai Közlemények VIII. (1871.) 210—211. o., 2. ábra.
- ²² Ltsz. 60.282. C.
- ²³ Dr. Révhelyi E.: A tatali piarista rendház és múzeuma. Bp., 1938. Kőrirata: 24. o. Képe: XII. tábla.
- ²⁴ Vernei-Kronberger E.: Magyar középkori síremlékek. Bp., 1939. 21—22. o.
- ²⁵ Éri István szóbeli közlése.
- ²⁶ A 75. sz. a püspöki palota Ény-i sarka előtt került elő a legfelső, törmelékes rétegből. Ebből azonban a két töredék összetartozására vonatkozólag semmiféle következtetés nem vonható le, mert ide akár az 1910-es te-reprendezés alkalmával is elkerülhetett.
- ²⁷ Képe: Dercsényi D.—Zolnay L.: Esztergom. Bp., 1956. 54. kép. Magyar művelődéstörténet. Szerk.: Domanovszky Gy. II. k. H. n., é. n. 403. o. A fejről részletfelvételt közöl: Horváth H.: Középkori budai fejek. Bp., 1941. XXXI. t.
- ²⁸ A töredéket a Szentháromság-szobor alapozásában találták: l. Adám; i. m. 118. o.
- ²⁹ A kőrirat kezdő szavai hiányzanak. A korábbi közlések (Magyar Művelődéstörténet II. 655. o. és Horváth

- H.; i. m. [1941.] 8.* o. — az előbbi nyomán) nem teljesen pontosak; legsúlyosabb hibájuk az, hogy az érsek címe és a napi dátum közé beszúrták az „obiit” szót, amely ott nem szerepel. Ezért talán nem árt, ha a köriratot még egyszer közöljük: . . . *ech. t(i)t(uli). s(an)cti. s(an)cti. Ciriaci. in Terhmis. p(res)b(ite)r. Cardinal(is). ar(chi)ep(iscopu)s. et. comes. p(er)petuus. st(ri)gon(i)-e(ns)is primas. et. ap(osto)lice. sedis. legat(us). nat(us). et. de. late(re). pri:ma die. febru:ary.* A halálra vonatkozó igének és az évszámnak tehát a felirat hiányzó kezdő sorában kellett lennie, amely ezek szerint kb. így képzelhető el: (Anno domini m cccc lxxv obiit reverendissimus in christo pater dominus.) Dionysius: *de Ze/ech . . .*
- 33 A kesztyűszárakon az érsek nevének Dionysius betűi, a casula gallérján pedig az *a* és *o* betűk szerepelnek.
- 34 Dercsényi—Zolnay; i. m. 55. kép.
- 32 A veszprémi püspökök halálzására, illetve távozására vonatkozó adatokat l. Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis (a továbbiakban: MREV.) Közrebecsátja: Lukács József dr. IV. k. Bp., 1907. XCIV—XCV. o.
- 33 Gathalóczy 1457. márc. 21-én szerepel utoljára oklevélben; utódát, Vetési Albertet 1458. jún. 16-án nevezte ki a pápa (l. MREV III. LXXIX. o. 2. jegyzet). Ehhez megjegyezhetjük még azt, hogy Vetésit 1458. márc. 29-én még mint nyitrai electust említi egy királyi oklevél (Fraknói V.: Mátyás király diplomatái. III. Századok XXXII. (1898.) 392. o. l. jegyzet.)
- 34 Káptalani számadáskönyv. I. (1494—1556.) 359. o. Veszprémi káptalan magán lt., Veszprém. Az adatot korábban már közölte: Lukács J.: A veszprémi káptalan a XVI. században. Veszprém, 1908. 16. o. Lukács közlésére Németh Péter volt szíves felhívni a figyelmet.
- 35 MREV IV. LXXXIV. o.
- 36 A felirat és a címer képét l. Gyürky; i. m. XII. tábla, a felirat rajza uo. 347. o.
- 37 Uo. 383. o.
- 38 MREV IV. CXXXIV. sz. „Thomas Bellus Russus, protonotarius apostolicus, Segesdiensis et vicarius generalis episcopatus Vesprimiensis ac Blasius Simigiensis et Jacobus Zaladiensis archidiaconus et canonicus” stb.
- 39 Uo. CXLVIII. és CLIII. sz. 1509.: „. . . Antonius archiepiscopus Sipontinus. . . Thoman Bellum Russum, tunc Panormitanum et Vespri. canonicum et archidiaconum Segesdiensem. . . canonicatibus et prebendis ac archidiaconatu. . . per suam diffinitivam sententiam privat et amovit.”
- 40 Uo. XXXI. és XXXVI. sz.
- 41 L. 33. jegyzet. 1494.: dominorum Johanni Segusdiensis et Johanni albensis archidiaconorum (13. o.); a kánonokok között külön is említve: Johannes Wychely (14., 16., 20. 21. o.). 1496.: a kánonokok között: Johannes de Wychel (új lapszám: 17. o.). 1497.: diuisores et conseruatores pecuniarum nostrarum constituimus. . . Johannem archidiaconum Segusdiensem (24. o.). 1498.: mint 1497-ben (43. o.); Dnus Johannes archidiaconus Segusdiensis (52. o.). 1499.: domino Johanni Segusdiensi (63. o.); domino Johanni Archidiacono Segusdiensi (63. o.); dominorum. . . Johannis Segusdiensis. . . archidiaconorum (64. o.) 1500.: decanum nostrum constituimus Johannem de Wyhel Archidiaconum Segusdiensem (72. o.). 1501.: mint 1497-ben (75. o.) (1502.: diuisores et conseruatores constituimus dominos Segusdiensem. . . (89. o.); dominus Johannes archidiaconus Segusdiensis (98. o.). 1503.: Johannes archidiaconus Segusdiensis (104., 105. o.).
- 42 Uo. 167. o.
- 43 MREV IV. CXXV. sz.
- 44 Békefi R.: Veszprém a középkorban, Veszprém múltja és jelene. Felajánlja: Hornig Károly. Veszprém, 1912. 21., 22., 24. és 28. o.
- 45 Isvallies Péter bíbornokot a pápa 1503. jún. 21-én nevezte ki veszprémi püspökké. MREV IV. CXII. sz.
- 45a H. Gyürky i. m.
- 46 Tekintettel arra, hogy Gyürky a kápolna pusztulás után a sírt a sírkő behullott töredékeivel együtt vékony égérsréteg fedte, amelyre később egy „keresztelömedence” talpatát építették fel (Gyürky; i. m. 346—347. és 384—385. o.), e másodlagos temetkezés időpontját a XVI. század második felére kell rögzítenünk. A temetkezés alkalmával a sírkövet alighanem visszahelyezték, hiszen kevésbé lenne valószínű az, hogy a frissen eltemetett halott koporsójára szótárak volna a hatalmas vörösmárvány töredékeket. A datálásnál tehát még azt is figyelembe kell vennünk, hogy a sírkövet a temetkezésnél későbbi időpontban — nyilván szándékosan — összetörték.
- 47 A makrancsi kő feliratának csaknem a fele a készített Isvallies Péter veszprémi püspökre (1503—1511.: l. MREV IV. XCV. o.) vonatkozik. L. l. jegyzet.
- 48 Gathalóczy hosszú egyházi pályafutása már a század első éveiben megkezdődött: a pápa 1401-ben nevezte ki bácsai olvasókanonokká (ZsO. II/1. 1050. sz.). Erthető tehát, hogy már veszprémi püspökségének első évében „alt bischof”-ként emlegették (Aus den Denkwürdigkeiten der Helene Kottanerin, 1439. 1440. Leipzig, 1846. 97. fej.), és később többször ő maga hivatkozott öregségére. Így pl.: 1443.: licet ipse (ti. a püspök) ad senilem etatem tenderet, sit compos racionis et mentis stb. (Teleki J.: Hunyadiak kora Magyarországon. X. k. Pest, 1853. LIX. sz.); 1451.: Supplicatio. . . epi. Vespri., qui nimio etatis senio confractus est (MREV III. CCXXXVIII. sz. és XV. századi pápák oklevelei. Összegyűjtötte: Lukács P. — a továbbiakban: Lukács, PO — II. k., Bp., 1938. 1207. sz.); 1452.: propter senium et impotentiam prefati epi. (ti. Gathalóczy; MREV III. CCXLII. sz.).
- 49 Dercsényi; i. m. 91. kép.
- 50 A fehérvári töredéken az összes *a* betű szárai középen össze vannak kötve, Esztergomban viszont rendszeresen a mai nyomtatott kis *a*-nak megfelelő betűtípus szerepel. Eltérést jelent az is, hogy Esztergomban a *t* betű vízszintes szára mindkét oldalon megjelenik, Fehérvárott viszont csak a jobb oldalon. Egyébként a legszembetűnőbb az, hogy Esztergomban olyan betűk is áttörnek a sorköz határát, amelyek a fehérvári darabon azon belül maradnak (*g* és *p* betűk).
- 51 Dercsényi; i. m. 101. o.
- 52 Így pl. a Halm által közzétett délnémet és osztrák emléktanyában ez a betűtípus — rendszerint nem következetesen, hanem más típusokkal vegyesen alkalmazva — az 1485—1520 közötti időszakban bukkan fel. (Vö. Ph. M. Halm: Studien zur süddeutschen Plastik. I. Augsburg, 1926. 104., 109., 111., 133., 137., 142., 147., 155. kép.) Ez természetesen nem tükrözheti pontosan a kérdéses betűtípus elterjedésének időhatárait (példaképpen megemlíthetjük, hogy Szántó Ambrus kanonok esztergomi sírkövén, amelyen az év — 1483. — hónap és nap más betűtípussal, nyilván utólagosan van feltüntetve, a név kezdőbetűjeként, de nem mint kiemelt betű, szintén előfordul az összekapcsolt szárú *a* egy változata), de nagy vonalakban kétségtávol támpontot nyújthat erre nézve.
- 53 A kő alsó, rövidebb oldalának feliratából a betűk sú-

- lyos sérülései ellenére határozottan kivehetők a *p(re)-positus. ecc(les)ie. alben(sis). anno(?)* szavak.
- 54 Csebi Miklós (1405–1410) 1410. jún. 27-én mint „prepositus ecclesie Albensis, nunc vero electus ecclesie sancte trinitatis de Calidisaquis” szerepel (ZsO II/2. 7726. sz.); a pápa által 1410. máj. 28-án kinevezett utóda (MREV III. CDLX. sz.), mielőtt hivatalát elfoglalhatta volna, meghalt (uo. CDLX. sz.), az újabb, 1410. okt. 16-án kinevezett utódot pedig (uo.) úgy látszik, elejtették, mert ez év nov. 2-án már Benedek a fehérvári prépost (ZsO. II/2. 8015. sz.); Zólyomi Benedek (1410–1439.) győri (MREV IV. CCCLXIII. sz.); Kálnai András (1443–1445.) pécsi (Lukcsics, PO II. 847. sz.) és (MREV III. CCX. sz., jegyzet); Kálmáncsehi Domonkos (1474–1495.) váradi (Fitz J.: Székesfehérvár, Bp., 1957. 14. o.), az ő 1495. dec. 2-án kinevezett utóda (MREV IV. I. sz.); Frangepán Gergely pedig 1502-ben veszprémi püspökké lépett elő (uo. C. sz.).
- 55 Utolsó említése: MREV II. CDXXXVIII. sz. 1405. ápr. 30-án már Csebi Miklós a prépost: ZsO. II/1. 3838. sz. Halálát említik az 1406-os és 1410-es pápai bullák (MREV II. CDL. és CDLIX. sz.).
- 56 Utolsó említése: Teleki; i. m. X. k., LIX. sz. Halálát említi az 1443-as pápai kinevezési bulla (MREV III. CCVIII. sz.), valamint Bodó Miklós 1444-es és 1446-os folyamodványai (uo. CCVIII. és CCX. sz. és jegyzet).
- 57 Utolsó említése: MREV III. CCCXLVI. sz. Halálát említi az 1474-es pápai kinevezési bulla: uo. CCCLXIII. sz.
- 58 Teleki; i. m. X. k., LIX. sz.; MREV III. CCXLII. sz.
- 59 Bodó 1443 nyarán még mint bácsi prépost kötötte meg a szerződést, de — bizonyára éppen a szerződésben vállalt kötelezettségei miatt — hamarosan megszerezte magának a Veszprémhez összehasonlíthatatlanul közelebb eső, és éppen megüresedett fehérvári prépostságot, és azt 1444-től kezdve de facto birtokában is tartotta (vö. MREV III. CCX. sz.). Bár a bácsi prépostságról úgy látszik, lemondott, és azt nem is birtokolta (vö. MREV III. CCX. sz. és jegyzet; Lukcsics, PO II. 823. és 854. sz.), pápai kinevezést csak másodszori kérésre, Kálnai András előléptetése után, 1446-ban kapta meg. Legalábbis erre vall az, hogy annátájának befizetését ekkor nyugtázzák (MREV IV. CCCXLIX. sz.).
- 60 Csergheő—Csoma; i. m. 51–56. o., képe: 53. o.
- 61 Vö. H. Seiberl: Die österreichische Plastik von etwa 1400 bis zum Ausgange der Spätgotik. Die bildende Kunst in Österreich. Gotische Zeit. Baden b. Wien 1938. 78. o.: „Leider ist das umfangreiche Material dieser Zeit (ti. 1430–1470.) gerade im Südosten noch nicht genug gesichtet...”
- 62 Mint Horváth Henrik, aki pusztán általánosságokra hivatkozva igyekszik a két esztergomi sírkövet a budai kórhöz kapcsolni (i. m. — 1941. — 29. o.).
- 63 Itt elsősorban Scolari András váradi püspök (†1426.) síremlékére gondolunk (képe: Vernei—Kronberger; i. m. 12/a. tábla). A másik kiemelkedő emlék, amely ehhez a típushoz tartozik, Sifridus pannonhalmi apát többször idézett sírköve. Sifridus származása bizonytalan (rövid életrajzát l.: A pannonhalmi főapátság története. Szerk.: Sörös P. II. Bp., 1903. 57. o.), amiből az következik, hogy itt sem zárhatjuk ki az itáliai eredet lehetőségét. A halottat keresztbe tett kézzel ábrázoló ausztriai sírköveket egyébként Halm szintén közvetlen itáliai hatásra vezeti vissza (i. m. 85–86. o.).
- 64 Vetési — még a 30-as években — itáliai egyetemen fejezte be tanulmányait, majd — éppen a kérdéses időszakban, az 50-es években és a 60-as évek elején — számos alkalommal vett részt itáliai követjárásokban, amelyeknek során megfordult Rómában, Firenzében, Velencében, Milánóban, Sienában, tehát az itáliai kultúra legjelentősebb központjaiban (l. Fraknoi; i. m. 386–395. o.). Ehhez járul, hogy az a Széchy-sírkő mesterének stílusához hasonlóan a reneszánsz felé mutató stílusirányzat, amelyet Veszprémben a Vetési-oszlop és a Szt. György-kápolna kaputimpanonjának töredékei képviselnek (szintén vörösmárványból!), ugyancsak Vetési nevéhez kapcsolódik, és időben is (1467.) közel esik a Gathalóczi-síremlék feltételezhető dátumához (a Vetési-oszlop és a timpanontöredékek kapcsolatára l. H. Gyürky; i. m. 382. o., képük: uo. V–VI. és XXI. tábla).
- 65 Gathalóczi egészen váci püspökké történt kinevezéséig, 1437-ig (az áthelyezés következtében megüresült hivatalát 1437. dec. 27-én kéri magának egy paptársa a papától: Lukcsics, PO II. 520. sz.) a bácsi, zágrábi és pécsi egyházmegyékben működött (1401.: bácsi kanonok, vö. 47. jegyzet; 1419. jún.: pécsi kanonok: Lukcsics, PO I. 174. sz.; 1419. aug.: zágrábi prépost; uo. 202. sz.; 1429.: pécsi prépost; uo. 1313. sz.), és az a falu, amelyről magát elnevezte, szintén a zágrábi egyházmegyében feküdt (vö. uo. II. 283. és 319. sz.).
- 66 Adám; i. m. 120. o.
- 67 L. 51. jegyzet.
- 68 Vitéz János síremlékének elkészítésére vonatkozólag a káptalani számadáskönyvben adatokat nem találtunk. Tekintettel azonban arra, hogy a könyvbe éppen 1500-ban csak a számadások kezdetét vezették be (utána 1501-ig 10 számozatlan oldal üresen maradt), itt sem lehetetlen arra gondolni, hogy a síremlék elkészíttetését a káptalan vállalta magára.
- 69 Bakonyi Múzeum szerzeményi naplója, Veszprém. 2503/1909. sz. „Címeres kőtábla, faragott kőparkány. V. vár, Rada István kanonok udvara.”
- 70 Képe: Horváth H.; i. m. (1932.) 10. o.
- 71 Dercsenyi; i. m. 90. kép.
- 72 Áldásy A.: Címertan, Bp., 1923. 44. o.
- 73 A budafelnehévi Szentháromság-templom. (Művelődés-történeti értekezések, 25.) Bp., 1907. 13. o. és 2. ábra.
- 74 Ltsz. 132/1868. 4. „Budai kincstári épületből”
- 75 Minthogy a kőre a halál dátumát (év, hó, nap) utólag vésték rá, valószínű, hogy előre elkészítették; a halálkozás napja jelenti tehát a terminus ante quemet (vö. 51. jegyzet).
- 76 Egyáltalán nem említettük a 80. számú, négy darabból álló fehér mészkő sarokrész-töredéket, amelynek szélén antiqua betűkkel MVSD feliratrészlet olvasható (l. H. Gyürky; i. m. 345. o.); ennek rendeltetése azonban véleményünk szerint teljesen bizonytalan, bár lehet sírkő töredéke is.

Bruchstücke von mittelalterlichen Grabsteinen in Veszprém

Verfasser behandelt mehrere im Bakonyi Museum aufbewahrte, bisher unpublizierte Bruchstücke von Grabsteinen. Diese stammen aus der Burg von Veszprém, vermutlich aus der Kathedrale, bzw. aus ihren Kapellen. Ihre Herstellungszeit und ihr Stilkreis lässt sich manchmal ziemlich genau, in gewissen Fällen aber nur in grossen Zügen feststellen. Manchmal kann sogar auch eine Attribution vorgenommen werden.

Falls es wirklich zu einem Grabstein gehört hat, ist das Bruchstück Nr. 72. als das früheste Denkmal dieser Gattung in Veszprém zu betrachten. Seine Ornamentik — mit Dreipassmotiv ausgefüllter Spitzbogen — mag ursprünglich den Abschluss eines gesenkten langen Feldes gebildet haben. Das Bruchstück wird auf das 14. Jh. datiert. Noch am Ende des 14. Jhs dürfte der Stein Nr. 74. [Bruchstück eines figürlichen Bischofs (?) grabmals] gehauen worden sein. Seine Ausbildung deutet darauf hin, dass die Ecken an den beiden Seiten des Kopfes trapezförmig abgeschnitten waren. Dieser Typ kommt im ungarischen Denkmalbestand hauptsächlich im 14. Jh. vor. Möglicherweise gehörte auch das kleine Bruchstück Nr. 75. zu diesem Grabstein, auf dem aber nur einige Buchstaben der Umschrift erhalten geblieben sind.

Die Untersuchung des Marmorfragments Nr. 78. führte zu bedeutenden Resultaten. Eine nahe Parallele der Plastik und des Ornamentstils dieses Bruchstückes finden wir auf dem Grabstein des Erzbischofs Dénes Széchy († 1465) in Esztergom. Auf Grund der Übereinstimmung der Lösung des Faltenwurfes und der Oberflächenverzierung bei diesen beiden Denkmälern ist in diesem Fall derselbe Meister anzunehmen. Somit liess sich das Bruchstück von Veszprém bestimmen: es gehörte aller Wahrscheinlichkeit nach zum Grabstein Mátyás Gathalóczi's, Bischofs von Veszprém († 1458). Diesem Meister ist vielleicht auch ein Fragment aus Székesfehérvár zuzuschreiben, das vermutlich vom Propstes Miklós Bodó († 1474) stammt. Ein ikonographischer Vergleich dieser drei

Denkmäler deutet darauf hin, dass die Körperhaltung der Figur auf dem Bruchstück von Veszprém abweichend war: auf dem Széchy-Grabmal hält der Erzbischof Kardinalszeichen und Bischofsstab in seinen Händen, auf dem Bruchstück von Veszprém dagegen wurde der Bischof mit auf seinem Bauch gekreuzten Händen dargestellt (die Lage des Bischofsstabes mag auch auf dem Fragment von Székesfehérvár ähnlich gewesen sein, wie auf dem Grabstein von Esztergom). Diese ikonographische Doppelheit innerhalb der Tätigkeit desselben Meisters würde sich vermutlich mit der Rolle der Besteller erklären lassen. Einige spätere Daten sprechen dafür, dass für die Verfertigung der Grabsteine der Bischöfe in Veszprém das Kapitel Sorge getragen hatte. Die Zusammensetzung des Kapitels in dieser Zeit kennen wir nicht. Es ist aber bekannt, dass der Nachfolger von Gathalóczi, Bischof Albert Vetési (1458—1486) als Diplomat in allen Kulturzentren Italiens verweilte. So dürfte er auch anhaltende Verbindungen geknüpft haben. Dieser Umstand, noch mehr aber seine Tätigkeit in Veszprém mögen auch auf das Kapitel einen Einfluss ausgeübt haben. Die Fragmente aus rotem Marmor, versehen mit Mottos des Bischofs, sind mit dem Gathalóczi-Grabmal beinahe gleich alt. Beide zeigen solche Tendenzen, die zur Renaissance führen. Obwohl wir nicht wissen, welche von den beiden ikonographischen Lösungen dem ausgesprochenen Wunsch des Bestellers zuzuschreiben ist, mögen die erwähnten Umstände die Aufschlüsse für die Darstellung italienischen Typs des Veszprémer Fragmentes geben. Alles in allem ist der Meister des Széchy-Grabmals, dessen Tätigkeit auf Grund von zwei sicher bestimmbareren Werken auf die 60-er Jahre des 15. Jhs. zu setzen ist, als einer der besten Künstler der frühen Matthias-Zeit anzusprechen. Er dürfte in erster Linie nicht für den Hof, sondern für die grösseren kirchlichen Zentren gearbeitet haben.

Ausser den erwähnten Grabsteinen soll noch von zwei Fragmenten gesprochen werden: das kleine

Stück Nr. 73. mit Inschrift möchte ich mit ausschliessender Methode für das Bruchstück des Grabmals von János Vitéz jun., Bischof von Veszprém († 1499) halten. Das andere ist typologisch auf die zweite Hälfte des 15. Jhs. zu datieren (Nr. 76). Auf Grund des Wappens würden wir auf das Grabmal eines nicht vornehmen Geistlichen, eventuell einer profanen Person folgern.

Das ist also alles, was von dem ursprünglich wohl bedeutend reicheren Bestand der mittelalter-

lichen Grabsteine Veszpréms geblieben ist, abgesehen von dem im J. 1957 gefundenen Grabmal des Bischofs Albert Vetési.

Bis neuere Daten, neuere Fragmente gefunden werden, müssen wir uns also auf dieses wenige und fragmentarische Material stützen, wenn wir uns über die Veszprémer Vertreter dieser so wichtigen Kunstgattung mittelalterlicher Skulptur und Steinmetzarbeit ein Bild schaffen wollen.

Sándor Tóth

Fragments de pierres tombales médiévales de Veszprém

(LA COLLECTION DE PIERRES SCULPTÉES
DU MUSÉE DU BAKONY II)

Dans la présente études nous avons classé quelques fragments de monuments funéraires du musée lapidaire de Veszprém, jusqu'à présent inédits. Ces fragments proviennent du château-fort de Veszprém, sans doute de la cathédrale et de la chapelle. Nous sommes en mesure de définir — tantôt exactement, tantôt seulement sommairement — la date de leur exécution et la sphère stylistique à laquelle elles appartiennent, même dans certains cas nous tentons de les identifier.

Si la pierre sculptée n° 72 appartenait en effet à un monument funéraire, elle peut être considérée comme le premier monument du genre, subsistant à Veszprém. Son ornement — une ogive remplie d'un motif trilobé — dût primitivement constituer le haut d'une surface longitudinale enfoncée. Ce fragment peut être daté du XIVe siècle. C'est encore à la fin du XIVe siècle que dût être taillée la pierre n° 74, qui est le fragment d'un monument funéraire à personnage (d'un évêque ?). Son exécution montre nettement que les angles de la pierre tombale ont été coupés en forme de trapèze sur les deux côtés de la tête. Ce type se rencontre en Hongrie en grande majorité au XIVe siècle. Il se peut que c'est à ce même monument funéraire qu'appartenait aussi le petit fragment n° 75, sur lequel seules quelques lettres de l'inscription circulaire nous sont restées.

L'examen de la pierre sculptée n° 78 nous a permis de faire des constatations importantes. Une analogie très proche du style plastique et ornemental du fragment nous est fournie par le monument funéraire de l'archevêque Dénes Széchy († 1465) à Esztergom. D'après la concordance frappante des draperies et du décor de la surface nous devons classer ces deux monuments dans l'oeuvre du même maître, et c'est à la base de cette supposition que nous identifierons le fragment de Veszprém, qui

appartenait en toute probabilité au monument funéraire de Mátyás Gathalóczy, évêque de Veszprém († 1458). C'est à l'entourage du maître de ces pierres qu'on pourrait attribuer encore un autre fragment de Székesfehérvár, qui, on le présume, est un morceau de la pierre tombale de Miklós Bodó, prélat de Fehérvár († 1474). La comparaison de l'iconographie des trois monuments porte à croire, d'après les détails qui nous sont restés, que sur le fragment de Veszprém l'attitude du personnage représenté était différente: alors que sur la pierre tombale de Széchy l'archevêque tient dans ses mains les insignes cardinalices et une crosse (la position de la crosse a dû être analogue sur le fragment de Székesfehérvár), sur le fragment de Veszprém l'évêque était représenté les mains croisées sur le ventre. Cette duplicité iconographique peut, à l'intérieur de l'oeuvre d'un même maître, guère être expliquée autrement que par la personne du commetteur. Quelques données plus récentes indiquent qu'à Veszprém c'est le chapitre qui fut chargé de l'exécution des monuments funéraires des évêques. Nous ignorons la composition du chapitre, mais nous savons que l'évêque Albert Vetési (1458—1486), le successeur de Gathalóczy, le sendit, en mission diplomatique, dans tous les grands centres culturels de l'Italie et qu'il y a sans doute établi des liaisons durables. Ceci, mais plus encore ses fonctions à Veszprém ont dû avoir un effet sur le chapitre également. Les marbres rouges sculptés munis de la devise de l'évêque sont presque contemporains au monument funéraire de Galathóczy, et, tel que ce dernier, sont les porteurs de tendances qui annoncent la Renaissance. Bien que nous ignorions lesquelles des deux solutions iconographiques peut être attribuée au souhait décidé du commetteur, la circonstance ci-dessus signalée est susceptible de

nous donner une explication de la représentation de type italien du fragment de Veszprém. En résumé, nous devons considérer le maître de la pierre tombale de Széchy, dont l'activité peut — d'après deux de ses oeuvres authentiquement — identifiables être située aux années 1460, comme une figure des plus importantes de l'art du début de l'ère de Matthias, artiste qui travaillait en premier lieu non pour la cour, mais pour des centres religieux plus importants.

Outre les fragments cités il convient de signaler encore deux pierres: en procédant par élimination, nous constatons que le petit fragment d'une inscription circulaire n° 73 faisait partie du monument funéraire de János Vitéz le jeune, évêque de Veszprém (1499), et un examen typologique permet de dater l'autre fragment, le n° 76, de la

seconde moitié du XVe siècle. La représentation des armes permet de conclure que nous avons affaire ici à un nonument funéraire d'un personnage ecclésiastique de rang mineur, ou éventuellement d'un laïque.

C'est tout qui — en dehors de la pierre tombale d'Albert Vetési, découverte en 1957 — nous est resté des monuments funéraires médiévaux de Veszprém, jadis sans doute bien plus nombreux.

Jusqu'à la mise au jour de nouvelles données et fragments, c'est sur ces objets peu nombreux et mutilés que nous devons nous appuyer si nous désirons nous faire une image des représentants de Veszprém de ce genre médiéval important de la sculpture sur pierre.

Sándor Tóth

ОБЛОМКИ ВЕСПРЕМСКИХ СРЕДНЕВЕКОВЫХ НАДМОГИЛЬНЫХ ПАМЯТНИКОВ

В данном очерке авторами описаны некоторые из сих пор неопубликованные обломки надмогильных памятников из лапидарии Баконьского музея. Эти обломки происходят из веспремской крепости, вероятно из собора и часовни. В зависимости от обстоятельств, менее или более точно можно определить срок их изготовления, круг стиля, которому они относятся, и, больше того, в нескольких случаях можно и приписывать их известному лицу.

Если она действительно принадлежала надмогильному памятнику, раннейшим сохранившимся памятником этого жанра в Веспреме можно считать каменную резьбу № 72., орнамент которого — стрельчатый свод, заполненный трехлепестковым мотивом — должен быть первоначально окончанием продолговатого углубленного поля. Этот фрагмент может датирован с 14-го века. Вероятно, таким же образом в конце 14-го века вырезан и фрагмент № 74., который представляет собой остаток фигурального (епископского?) надмогильного памятника. Оформление памятника ясно показывает, что уголки надмогильного камня на обеих сторонах головы трапециевидно отрезаны. Этот тип возникает в материалах венгерских памятников главным образом в 14. в. Возможно, что этому же надмогильному памятнику принадлежал и фрагмент небольшого размера № 75., на котором сохранилось лишь несколько букв надписи по окружности.

К значительным распознаваниям приводило нас исследование резьбы № 78. Чрезвычайно близкую

параллель пластического и орнаментального стиля фрагмента находим в эстергомском надмогильном памятнике архиепископу Денешу Сечи (+ 1465). На основе поразительного подобия решения складчатости и поверхностного орнамента следует отнести оба памятники к одному и тому же мастеру. На основе же этого можно определить веспремский фрагмент, который по всей вероятности относился к надмогильному памятнику веспремскому епископу Матьяшу Гаталоци (+ 1458). Сверх того, к творчеству нашего мастера можно относиться еще один фрагмент из Секешфехервара, который является предположительно куском надмогильного камня фехерварского протопопа Миклоша Бодо (+ 1474). Иконографическое сравнение сохранившихся до нас трех фрагментов указывает на то, что осанка фигуры на веспремском фрагменте была иная, в то время когда на надмогильном памятнике Сечи архиепископ держит в своих руках кардинальские эмблемы и архиерейский жезл (положение архиерейского посоха вероятно было подобно и на секешфехерварском фрагменте, на веспремском куске епископ изображен со скрещенными на животе руками. Эта иконографическая двойственность предположительно объясняется личными желаниями заказчиков. Известные более поздние данные указывают на то, что в Веспреме об изготовлении надмогильных памятников епископам заботился капитул. Личный состав капитула нам неизвестен, но мы знаем, что преемник Гаталоци, епископ Альберт

Ветеша (1458—1486) в порядке дипломатических миссий пребывал во всех ведущих культурных центрах Италии, и таким образом он создал и более прочные связи. Это, но и более этого его деятельность в Веспремe могла иметь влияние и на капитул. Резьбы из красного мрамора с мотто епископа происходят из почти идентичного периода как и надмогильный памятник Гаталоци, и они, как и последний, являются носителями таких стремлений, которые указывают на возрождение. На основе всех данных, хотя и мы не знаем, которое из обоих иконографических решений отражает личные желания заказчика, вышеуказанные обстоятельства разве объясняют изображение итальянского типа веспремского фрагмента. В конце концов мастера надмогильного памятника Сечи, деятельность которого на основе двух надежно определяемых работ устанавливается в 1460-ые годы, мы должны считать одним из самых значительных художников ранней эпохи Матьяша, который работал в первую очередь не для королевского двора, а для более крупных церковных центров.

Кроме вышеописанных следует еще упомянуть двое

обломков: небольшой фрагмент надписи по окружности № 73., применяя способ исключения, можно отнести к надмогильному памятнику веспремскому епископу Младшему Яношу Витезу (+ 1499 г.); а другой, то-есть фрагмент № 76. датируется на основе типологических исследований с второй половине 15-го века. На основе изображения герба можно сделать тот вывод, что здесь идет речь о надмогильном памятнике церковному лицу невысокого ранга, или же, возможно, о памятнике светскому лицу.

Вот все, что нам сохранилось — за исключением найденного в 1957 г. надмогильного памятника Альберту Ветеша — из бывших, наверно намного более богатых материалов надмогильных памятников Веспрема. До возникновения более новых данных и фрагментов нам следует базировать на немногочисленных фрагментарных материалах, если мы желаем составить картину веспремских представителей важного средневекового жанра каменной резьбы и скульптуры.

ШАНДОР ТОТ

